

О. ДОРОШЕНКО, О. САГАН

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ЦЕРКОВНИХ ГРОМАД, ЯКІ ВИРІШИЛИ ДОЄДНАТИСЯ ДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ

**Олексій Дорошенко
Олександр Саган**

**ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ ЦЕРКОВНИХ ГРОМАД,
ЯКІ ВИРІШИЛИ ДОЄДНАТИСЯ
ДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ**

Київ
«Гетьманський фонд Петра Дорошенка»
2022

УДК – 271.222(477)
ББК 86.372

Дорошенко О., Саган О. Практичні поради для церковних громад, які вирішили доєднатися до Православної Церкви України. – К. : Гетьманський фонд Петра Дорошенка, 2022. – 88 с.

У брошурі висвітлюються історичні, канонічні, організаційні питання, які постали перед православ'ям в Україні під час широкомасштабного вторгнення російських військ. Наданий стислий аналіз знакових історичних подій у вітчизняному православ'ї з IX по XXI століття – від хрещення Руси-України та створення Київської митрополії до відновлення Української Церкви у 1917 р. і надання Томосу Православній Церкві України у 2019 році. У роботі також розглядаються деякі канонічні питання при наданні автокефалії ПЦУ.

Для тих релігійних громад, які бажають змінити свою юрисдикцію, важливими будуть також надані поради та взірці документів, які слід оформити для юридичного оформлення переходів.

Дизайнер – Андрій Рисенко
Літературний редактор – Ірина Куліш

**Автори висловлюють подяку виконавчому комітету
Броварської міської ради
за допомогу в підготовці та видруку брошури**

ISBN – 978-966-97697-1-8

© Дорошенко Олексій, 2022
© Саган Олександр, 2022

ПЕРЕДМОВА

Ця брошура є відповіддю на найважливіші запитання, які з'являються у прихожан Української Православної Церкви Московського патріархату (УПЦ МП) під час нинішньої російсько-української війни. Після переосмислення подій та фактів, багато українців мають бажання доєднатися до Помісної Православної Церкви України (ПЦУ) начолі з Блаженнішим Митрополитом Київським і всієї України Епіфанієм. Але на цьому шляху постають питання як історичного, так і канонічного характеру, а також виникає потреба у правильних за змістом та формою юридичних кроках.

Війна гостро поставила питання існування в Україні структур Московського патріархату, вищий очільник якої фактично благословляє вбивства мирних українських громадян, варварські бомбардування та знищення цілих міст, знуцання над жінками та дітьми. І справа не лише у цьому предстоятелі, але й у тій ідеології, яку він та Московська ПЦ загалом роками розповсюджували в Україні. Йдеться передусім про «русскій мір», який нині засуджений більшістю провідних православних богословів як новітня етнофілетична ересь.

Загалом на початок 2022 року в Україні було зареєстровано близько 12 тисяч парафій УПЦ МП, які, з точки зору православних канонів, є фактично Російською Православною Церквою в Україні (РПЦвУ). З початку широкомасштабної війни (після 24 лютого 2022 р.) вже понад тисячу громад розірвали (або на шляху до цього) свою залежність від московського центру та перейшли до Православної Церкви України. Проте, багато священників УПЦ МП хоча й заявляють прихожанам про бажання змінити юрисдикцію, але відкладають це «на після війни», а тому просять зараз не робити жодних практичних дій для цієї зміни. Очевидно, вони розраховують, що з часом «все вляжеться, люди заспокоються і буде все, як було раніше».

У березні, коли російські збройні сили ще знаходилися на Київщині, керівництво Броварів ініціювало перед тодішнім головою Київської обласної військової адміністрації Олександром Павлюком питання підтримки реєстрації переходів з Української Православної Церкви до Православної Церкви України на території всієї області. Вперше за декілька років процес був розблокований і поширився по всіх районах. 6 травня 2022 року Броварська міська рада прийняла рішення щодо призупинення діяльності Московського патріархату на території територіальної громади на час дії воєнного стану. За декілька днів до цього мер Конотопу своїм розпорядженням заборонив

діяльність УПЦ МП, що було першим відповідним рішенням в Україні. Броварська громада вирішила зробити це іншим чином.

Підтримуючи активні зв'язки з церковних питань з багатьма громадами Київської області, був переданий позитивний досвід, наслідком чого стало те, що в регіоні, станом на липень, зберігається одна з найбільших позитивних динамік зміни релігійної підлеглості. Це стосується як фактичних переходів, так і їх офіційної реєстрації.

Наступним кроком цієї діяльності стала активна робота з мешканцями Броварської міської громади щодо переходу парафій до ПЦУ. Як з'ясувалося, навіть обізнані в церковних питаннях люди не мають відповідей на багато канонічних або історичних питань, не розуміють яким чином пов'язані між собою УПЦ Московського патріархату та Російська Православна Церква, що необхідно зробити для зміни підлеглості.

Ця брошура дає практичні рекомендації для тих православних українців, які вирішили розірвати із московським православ'ям та його «русским міром» й стати частиною Українського православ'я – віряними Православної Церкви України. Процвітаюча Україна можлива лише за умови, що ми унеможлиavimo використання московськими політичними й церковними структурами православ'я у політичних цілях – як канал для поширення тут ідеологій «руського міра», «політичного православ'я», «трієдіної Русі», «слов'янської єдності» тощо, які значною мірою й стали ідеологічною передумовою російсько-української війни, яка розпочалася ще у 2014 році.

ЗМІСТ

Історичні питання

I. Хрещення Володимиром Руси-України. Княгиня Ольга.	7
II. Київська митрополія. Татаро-монгольська навала і занепад релігійного життя у Київській митрополії. Створення московського релігійного центру.	8
III. Розділення Київської митрополії і самопроголошення Московської Церкви.	10
IV. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові.	14
V. Святіший Синод Московської Церкви і встановлення Петром I державного контролю за церковною сповіддю.	20
VI. Розвиток української автокефальної ідеї.	22
VII. Отримання Томосу – реалізація давніх мрій православних українців.	25

Канонічні питання

VIII. Що таке автокефальна Церква. «Канонічність» і «не канонічність» Церков.	28
IX. Місце Константинопольського патріархату в православному світі. Історія та сучасність. Спроби Москви стати центром світового православ'я.	30
X. Автокефальна Православна Церква України. Міфи про «неповноцінність» її автокефалії та «не визнання Томосу».....	32
XI. Чому клірики ПЦУ визнані у сущому сані, без пересвячень?	37

Організаційні питання

XII. Міф про непов'язаність УПЦ Московського патріархату і Російської (Руської) Православної Церкви начолі з патріархом Кірілом.	40
XIII. Міф про церковнослов'янську мову як давню та сакральну.....	44
XIV. Міф про незалежність УПЦ МП у разі не поминання патріарха Московського.....	48
XV. Чи може ПЦУ отримати статус патріархату?.....	49
XVI. Перехід церковної громади до Православної Церкви України (опис процедури реєстрації змін у статуті громади із відповідним переліком документів, підказки щодо спрощення процесу підготовки документів, взірці документів).....	50

Російсько-українська війна

XVII. Участь Російської ПЦ у війні проти України.	59
XVIII. Руйнування та пошкодження релігійних споруд протягом 2022 року. ..	65
XIX. Соціологічні дані щодо підтримки в Україні ідеї розриву УПЦ із Московським патріархатом.	67

Додатки

Додаток 1. Статут Російської (Руської) Православної Церкви. Розділ X, присвячений Українській Православній Церкві.	73
Додаток 2. Протокол № 01 загальних зборів.	75
Додаток 3. Список членів, що беруть участь в загальних зборах членів релігійної громади.....	81
Додаток 4. Рішення про зміну підлеглості релігійної громади та внесення змін до її Статуту.	82
Додаток 5. Заява в обласну держадміністрацію щодо реєстрації Статуту релігійної організації.	83
Додаток 6. Заява про згоду на розміщення юридичної адреси (місцезнаходження) релігійної організації.	84

ІСТОРИЧНІ ПИТАННЯ

I. Хрещення Володимиром Руси-України. Княгиня Ольга

Прийняття і поширення християнства, як державної релігії, стало важливою церковною реформою князя Володимира Святославовича (960-1015). У серпні 988 р. відбулися хрещення мешканців Києва, а згодом й інших міст Руси-України. Християнство достатньо швидко стає тут домінуючою і державною релігією. За таку активну діяльність у поширенні християнської віри та перетворення її у державну релігію, князь Володимир був канонізований православною та католицькими церквами як рівноапостольний святий.

Існує легенда про те, що князь Володимир перед хрещенням відправляв своїх посланців у різні країни для дослідження інших релігій. Найбільше його вразила розповідь тих, хто був у Константинополі, у храмі святої Софії. «Не знаємо на небі ми були, чи на землі». Проте, причиною прийняття християнства став цілий комплекс факторів, які також вплинули і на відносно швидке і «спокійне» поширення цієї віри. Зокрема це зовнішньополітичний контекст. Майже всі розвинені країни прийняли на той час християнство, а тому прийняття цієї віри сприяло налагодженню відносин Руси-України із ними.

Важливим було й те, що на час масового хрещення киян християнство вже було достатньо відоме і навіть поширене на теренах нинішньої України. За церковним переказом, на київських горах перебував апостол Андрій Первозванний. Відтак, він вважається одним із засновників Київської митрополії та церков, які розвинулися із неї.

Достеменно відомо також про християн у античних поселеннях Північного Причорномор'я і формування культу папи Климента I (з II ст.), діяльність Скіфської єпархії (з IV ст.), впливи (передусім на заході Руси-України) місіонерської діяльності Кирила і Мефодія та їхніх учнів тощо. А з часу хрещення київського князя Аскольда (біля 860 р., так зване «Аскольдове хрещення Руси») фактично починається час поступового формування у Києві релігійного дуалізму, коли поруч із язичництвом тут вільно існувало й християнство.

Значний вплив на поширення в Руси-Україні християнства відіграла й бабуся князя Володимира – княгиня Ольга, яка була охрещеною. Вона у 845-964 роках фактичною правила Руссю (у статусі регентші при малолітньому

синові). Княгиня розпочала політику обмеження в Русі-Україні впливу язичництва. Проте її зусилля не увінчалися успіхом з низки суб'єктивних та об'єктивних причин. Передусім слід відзначити відсутність політичної підтримки як від Візантії, так і від Риму, а також намагання наших предків зберегти власну самобутність, яку вони тісно пов'язували саме із язичництвом. Тому не дивно, що релігійні переконання княгині Ольги не повністю підтримував навіть її син Святослав.

Ще в період правління внука – князя Володимира, задовго до канонізації, Ольгу стали вшановувати як святу. Офіційна ж канонізація у лику рівноапостольної відбулася у 1547 році. День пам'яті – 24 липня – відзначається і православною, і католицькою церквами.

Таким чином, вже наприкінці X століття християнство в Русі-Україні було настільки потужним, що влада не могла нехтувати цим явищем, а тому скористалася шансом долучитися до потужної на той час християнської цивілізації. Крім того, Володимирі потрібна була об'єднуюча ідея для великої на той час країни. І християнство, із його проповіддю любові та милосердя, а також поширенням писемності й можливістю долучення до культурних надбань уже охрещених народів, цілком підходило для цієї ролі. Князь Володимир свій шанс реформувати країну не втратив – за це нащадки й прозвали його Великим і рівноапостольним.

II. Київська митрополія. Татаро-монгольська навала і занепад релігійного життя у Київській митрополії. Створення московського релігійного центру

Київська митрополія – церковний округ, що об'єднував християнські єпархії Русі-України. Від свого інституційного оформлення (після 988 року) та до 6 січня 2019 року (коли був підписаний Томос про автокефалію), митрополія, згідно православних канонів, перебувала у складі Константинопольського патріархату.

Першим предстоятелем Київської митрополії був митрополит Київський та всієї Русі Михаїл (988-992). Уже при ньому та при його наступнику Леонтії (992-1008) митрополія швидко розбудовувалася. До Київської, Переяславської та Чернігівської єпархій згодом додалися Тмутараканська, Новгородська, Ростовська, які також були складовими частинами Київської митрополії. Пізніше додалися Володимиро-Суздальська, Рязанська та інші єпархії.

Вже через кілька десятиліть після встановлення християнства як державної релігії, у Києві нараховувалося понад 100 храмів. Головним (катедральним) собором у той час була Десятинна церква (Успіння Пресвятої Богородиці), фундаменти якої й донині зберігаються біля Андріївської церкви у Києві. Після завершення будівництва у 1037 році, катедральним храмом митрополії стає Свята Софія.

У 1051 р. митрополію очолив перший українець – митрополитом Київським та всієї Русі було обрано Іларіона. Добре знаючи потреби митрополії, Іларіон провів її реорганізацію: вдосконалив структуру, створив систему підготовки кліриків, освіти і просвіти населення, організував роботу із перекладу Святого Письма тощо. Це сприяло відносно швидкому поширенню християнства на теренах України.

У першій половині XII ст. розпочалася міжусобна боротьба між руськими (українськими) князями за Київський престол. Цим скористалися очільники Володимиро-Суздальського князівства. У 1169 р. тодішній суздальський князь Андрій Боголюбський захопив і пограбував Київ, в т.ч. й православні святині. Після цього Боголюбський розпочав організаційну роботу із поставлення окремого митрополита для свого князівства (фактично з розколу Київської митрополії). Проте його спроби були невдалі. Ці ідеї відновилися уже після наступного руйнування Києва під час монголо-татарської навали у 1230-1240-х роках.

Незважаючи на героїчний опір, у 1240 р. Київ був захоплений. Церковне й культурне життя у цьому регіоні почало занепадати, адже були постійні небезпеки подальших нападів та пряма загроза життю вірян і кліриків. Тому церковний центр поступово перемістився із Києва до Володимира на Клязьмі (нині м.Владімір, Росія). На це перенесення катедр у 1299 р. був отриманий дозвіл із Константинопольського патріархату. Проте уже у 1325 р. митрополит Петро (1308-1326), виконуючи політичні домовленості із московським князем Іваном Калитою, самовільно переніс свою катедру до Москви. На це ні Петро, ні його наступники, дозволю із Константинополя не отримували.

Українське духовенство та політична еліта вважали таку ситуацію (перенесення митрополічної катедр у Москву і сприяння формуванню там нового церковно-політичного центру) неприродною. Адже вони повинні були у духовному плані підпорядковуватися ієрархам, які стали залежними від ворожих до Києва очільників Московського князівства. Тому згодом було відновлено церковне життя у Києві та інших українських містах. Наприкінці XIV – початку XV ст. повністю відновилося діяльність занепалих єпархій і

Київської митрополії з центром у Києві, очільник якої носив титул «Митрополит Київський, Галицький та всієї Руси».

III. Розділення Київської митрополії і самопроголошення Московської церкви

Після сформування політичного центру у Москві, місцеві князі не полишали спроб отримати власний і керований церковний центр. У 1433 р. після смерті митрополита Київського та всієї Руси Фотія, московський князь любіював на це місце рязанського єпископа Йону. Проте ця спроба виявилася невдалою – Константинопольський патріарх рукопоکлав на митрополита Ісидора. Однак, ні Йона, ні московський князь такого рішення не прийняли і продовжували свої сепаратистські зусилля. Константинопольський патріарх не поділяв цих планів і надалі не погоджувався висвячувати митрополита окремо для Московії.

І от 15 грудня 1448 р. московитські православні єпископи, які зібралися у Москві «за наказом свого государя», без погодження і благословення Константинопольського патріарха обрали на митрополита «Київського» рязанського єпископа Йону. Це обрання вважається початком створення Московської церкви (у 1948 р. у Москві було урочисто відзначено 500-річчя цієї події). Інституційне оформлення на півночі Київської митрополії Московської церкви назавжди розкололо цю митрополію.

Слід зазначити, що Йона, хоча й був обраний на митрополита Московського, офіційно носив титул «Митрополит Київський, Галицький та всієї Руси» до своєї смерті у 1461 р. Вже його наступники були перейменовані на митрополитів «Московських і всієї Русі». Важливо також, що це самопроголошення автокефалії та обрання митрополита не було визнане у православному світі.

Майже 141 рік ця церква перебувала у канонічній ізоляції, поза євхаристійним єднанням з іншими православними церквами (сьогодні у Московському патріархаті подібну ситуацію щодо інших церков називають «розколом»). Ця ізоляція згодом призвела до значних розходжень з іншими православними церквами московської богослужбової літератури та практики. Спроби виправлення церковних книг та обрядів (уніфікації їх з грецькими церквами) породили новий церковний напрям – старовірство (старообрядництво), яке й донині у російському суспільстві залишається достатньо помітним і впливовим явищем.

Процес визнання Московської церкви теж не обійшовся без політики та насильства. Йдеться передусім про зусилля тодішнього фактичного правителя Московії Бориса Годунова. Він використав візит Константинопольського патріарха Єремії II Траноса (приїхав у Москву в липні 1588 р. для збору пожертв на потреби патріархії) для вирішення проблеми визнання Московської церкви. Борис Годунов поставив кілька умов перед Константинопольським патріархом: визнання церкви, возведення її предстоятеля у сан патріарха та внесення церкви на третє місце у диптиху православних церков.

У Єремії не було повноважень щодо вирішення жодного із цих питань. Проте московити не зважали на це і фактично посадили Константинопольського патріарха під домашній арешт. За словами Єрофея, митрополита Монемвасійського, що супроводжував у той час патріарха, «патріаршество у Московії було запроваджено супроти бажання Константинопольського патріарха і шляхом обману». Крім того, свідчив Єрофей, щодо патріарха Єремії були вжиті в Москві найганебніші засоби, щоб змусити його висвятити патріарха з московитів, а саме – хитрість і частково бруталне насильство. Через півроку поневірянь Єремія II зрозумів, що без хоча б часткового задоволення вимог московського правителя його тут просто вб'ють. Тому Годунов отримав згоду на інтронізацію (поставлення) московського патріарха.

У січні 1589 р. московський цар Федір Іванович скликав боярську Думу та собор Московської церкви з тим, щоб вирішити питання запровадження патріаршества. Цікаво, що перед прийняттям рішення цар запитав думку з цього питання діючого Московського митрополита Йова. На що отримав відповідь, що митрополит разом зі всіма архиєреями та Собором «цілком покладаються на волю царя і великого князя». Це підтверджує політичні, а не церковні засновки запровадження і визнання московського патріаршества. Політичний характер цього фактичного призначення Йова на патріаршество стверджує і той факт, що після смерті у 1605 р. Бориса Годунова, патріарх за свої політичні заяви у тому ж році був позбавлений своєї посади, а згодом і сану.

23 січня 1589 р. в Успенському соборі Кремля відбулися «вибори» трьох кандидатів на патріаршество. Після того Константинопольський патріарх разом з архиєреями поїхав до царя, який і обрав із трьох кандидатів одного. Там само у царських палатах відбулося і наречення Йова на патріарха. Інтронізація першого московського патріарха відбулася 26 січня в Успенському соборі. Але перед тим патріарх Єремія разом із архиєреями, на

вимогу царських урядовців, здійснили над Йовом повну архиєрейську хіротонію, що є грубим порушенням православних канонів.

Через місяць Єремію та його супутників фактично заставили підписати так звану «Уложенну грамоту» про запровадження патріаршества у Московії. Нині російські вчені виявили той факт, що багато підписів на цій грамоті були сфальшовані (представники грецького священства не хотіли підписувати цей документ, оскільки там йшлося про згоду всіх східних патріархів на запровадження у Московії патріаршества, що було відвертою брехнею). Після підписання грамоти, патріарх Єремія у травні 1589 р. отримав дозвіл на виїзд із Москви.

Ці події нинішній патріарх Константинопольський Варфоломій I описує так: «Ви пам'ятаєте з історії, що мій попередник (Вселенський патріарх) Єремія їздив до Москви (1588 р.) для збору коштів на Патріархат і був там затриманий царем та іншими чиновниками Російської держави. Йому не дозволили повернутися до свого місця, поки він не надав патріаршества митрополиту Московському. Це був свого роду... благочестивий шантаж. І відтоді проблеми між нами та нашими братами не припиняються» (31.05.2022, виступ на церемонії проголошення Вселенського патріарха Варфоломія почесним громадянином муніципалітету Термаїкос, Греція).

Повернувшись у Константинополь (весною 1590 р.), Єремія вже у травні скликав собор, на якому повинен був пояснити свої фактично самовільні дії у Московії – поставлення там патріарха. На собор були запрошені також Антиохійський та Єрусалимський патріархи, а також весь єпископат Константинопольського патріархату (біля 80 архиєреїв). Цікаво, що Олександрійська патріархія у той час не підтримувала ідею запровадження московського патріаршества, а тому її представники не були запрошені на собор.

Зважаючи на скрутні часи для Константинопольського патріархату і православної віри загалом, а також той факт, що тогочасна Московія позиціонувала себе «православним царством» («оплотом православ'я»), собор підтримав дії патріарха Єремії II та навіть визнав патріарший статус за Московською Церквою загалом, а не лише за висвяченим Йовом. На соборі також було погоджено записати Московську церкву на п'яте місце у православний диптих, після чотирьох східних патріархів.

Цікаво, що і ця грамота, яка засвідчувала рішення Константинопольського патріархату, також була сфальшована, але уже Єремією. У 1970-х роках палеографічне дослідження підписів на грамоті засвідчило, що 66 із 106 підписів (понад 60%) були сфальшовані, а деякі були отримані уже після закінчення собору. Патріарх Єремія, очевидно, взяв якись зобов'язання перед

московськими правителями, які мусів виконати. Проте московські правителі були незадоволені п'ятим місцем у диптиху та тим, що на грамоті не було підпису Олександрійського патріарха.

Відтак патріарх Єремія II у лютому 1593 р. ще раз скликав собор у Константинополі «із московського питання». На цей раз уже був запрошений Олександрійський патріарх, який до того часу вже змінив свою думку про дії Єремії у Москві. Собор визнав законність патріаршества у Москві («місті православного царя»), надав право обирати патріархів московським архиєреям та, що дуже не люблять згадувати історики Московського патріархату, визначив канонічні межі цієї Церкви (власне тільки ті єпархії, які на той час були у її складі). Собор, наперекір московським бажанням, підтвердив п'яте місце цієї церкви у диптиху.

Таким чином ми можемо констатувати:

а). Московська Церква була створена шляхом розколу Київської митрополії та самопроголошення автокефалії. За 141 рік перебування у розколі ця Церква настільки віддалилася від Вселенського православ'я, що уже у середині XVII ст. змушена була радикально виправляти свої богослужбові книги і обряди. Незгодні із цими виправленнями створили потужну старообрядську Церкву (згодом вона розділилася на багато напрямів/толків), яка й донині є достатньо впливовим явищем у російському суспільстві та навіть поширилася за межі тогочасної Московії.

б). Московська Церква не має томосу про автокефалію. Під тиском світської влади, в умовах загрози життю, Константинопольський патріарх Єремія II у 1589 р. підписав лише грамоту про поставлення і визнання московського патріарха, дію якої згодом поширили на всіх наступних патріархів. Цю грамоту ще двічі підтверджували собори Константинопольського патріархату, на які запрошувалися також й інші східні патріархи.

в). П'яте місце у православному диптиху до кінця XVI ст. займала Грузинська церква. Московські правителі, маючи значні кошти, підступно скористалась важким станом православ'я в Османській імперії, а також ослабленістю і роздробленістю тогочасної Грузії. У Грузії християнська Церква отримала статус державної раніше навіть за Візантію (Константинопольську Церкву), а отримала автокефалію вже у п'ятому столітті. Грузинська ПЦ не визнає цього витіснення (нині вона опинилася на 9-му місці) і донині намагається оскаржувати це.

г). Московська патріархія, як це неодноразово підтверджувала Константинопольська ПЦ, має окреслені межі (свої «канонічні території»). І ці

межі зафіксовані на час остаточного визнання її патріаршества – на 1593 рік. Відтак, Київська митрополія не може бути ні її «дочкою», ні «канонічною територією».

IV. Підпорядкування Київської митрополії Московському патріархатові

Однією із найбільших криз Київської митрополії стало фактичне захоплення її території Московським патріархатом. Ця анексія була наслідком політичних подій 1654 р., коли Україна потрапила під протекторат Московського царства.

У московській церковній та світській літературі поширені версії про «бажання православних українців піти «під руку» Московського патріарха» або ж що Константинопольський патріарх «за 200 червінців продав Київську митрополію» і т.п. Проте історичні джерела засвідчують чи не протилежну ситуацію. Навіть після 30 років політичного панування Московії в Україні (з 1654 р.), питання перепідпорядкування Київської митрополії московська влада не могла вирішити. Українські єпископи та священики вперто не хотіли приймати порядки та звичаї Московської патріархії.¹

Проте діяльність українського гетьмана Івана Самойловича зі зближення Київської митрополії з Московською патріархією поступово почала давати результати. У 1683 р. гетьман почав обговорювати із Московським патріархом Іоакимом питання про поставлення на Київську кафедру митрополита, лояльного Москві і здатного порушити присягу Константинополю. 31 жовтня 1684 р. від патріарха Іоакима до гетьмана надійшов лист, в якому патріарх просить подбати про заміщення вакантної Київської кафедри. Відповідь від гетьмана до Москви ще не надійшла, як московський уряд відправив 11 грудня 1684 від імені російських царів Іоанна і Петра лист до Константинопольського патріарха. Посилаючись на віддаленість Константинополя, царі висловили бажання, щоб новообраний митрополит і його наступники висвячувалися у Москві.

Не дочекавшись відповіді від Вселенської патріархії, у лютому 1685 р. Московський патріарх розпорядився, щоб гетьман разом з духовенством і козацькою старшиною обрали митрополита і відправили його для хіротонії в

---

¹ Див.: Эйнгорн В. О сношениях малороссийского духовенства с Московским правительством в царствование Алексея Михайловича. М., 1898; Терновский С. Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату. К., 1872. та ін.

Москву. Найбільш «зручним» кандидатом на Київську митрополію виявився бувший єпископ Луцький і Острозький Гедеон, князь Святополк-Четвертинський. Безвольний (як впливає зі свідчень його сучасників) і лояльний Москві, він у двадцятип'ятирічному віці став єпископом Луцьким і Острозьким. Львівський єпископ Йосип Шумлянський хотів усунути єпископа Гедеона з Луцької кафедри і поставити на його місце свого брата Афанасія. Це змусило Гедеона втекти до Києва. За іншою версією, причиною втечі Гедеона є викриття його фінансових афер.

Родинні відносини з гетьманом (дочка Івана Самойловича одружилася із племінником єпископа) та лояльність до Москви (бажав навіть переїхати у Московію) робили Гедеона безальтернативним фаворитом у боротьбі за митрополичий престол. Москва підтримала його кандидатуру на вакантну посаду Київського митрополита. Зрозуміло, що і Московський патріарх, і єпископ Гедеон при цьому грубо порушували православні канони.

Діяльність гетьмана щодо підпорядкування Київської митрополії Московському патріархові не мала підтримки у середовищі київського духовенства – «під Москву ніхто не хотів йти».² Проте гетьман для реалізації своїх планів вирішив розіграти «уніатську загрозу». Мовляв Москва допоможе уберегтися «від тиску і наступу уніатів». Ніби то саме ця загроза й спонукала гетьмана та московський уряд активізувати дії щодо заміщення вакантного митрополичого престолу.

Про це ж, від імені московських царів, було написано і у листі в Константинополь. Мотивуючи «крайню потребу» дати пастиря митрополії, царі висловлювали бажання, щоб новообраний митрополит і його наступники поставлялися в Москві. Причиною вказувалися як дальність дороги, так і постійні війни, що вела Османська імперія.

Разом зі згаданим листом, посланці з Москви (та представник від гетьмана) привезли для Константинопольського патріарха дари від царів – 40 соболів і 200 червонців. Ці «дари» часто навіть у науковій літературі подаються як «хабар» для Діонісія, за який Константинопольський патріарх ніби то «продав» Київську митрополію. Проте, відклавши юридичну площину питання, можемо констатувати, що у порівнянні із сумами, якими оперував у той час Діонісій (десятки тисяч червонців), цей дар можна було б назвати швидше невеликим особистим подарунком. Московські царі дарували іншим східним патріархам тисячі червонців за значно менші послуги.

---

² Терновский С. Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату. К., 1872. С.103.

Константинопольський патріарх не дав письмової згоди про передачу митрополії, сказавши, що на це потрібна згода великого візиря і всіх східних патріархів. Фактично патріарх намагався відтягнути вирішення питання, вважаючи, що з часом воно або відпаде, або вдасться його вирішити згідно канонічного права.

Зважаючи на очікувальну позицію Константинополя, Москва наказала гетьману зібрати у Києві собор та обрати єпископа Гедеона Святополк-Четвертинського на митрополита. Собор з обрання митрополита почав роботу 29 червня 1685 р. у Києві в Софійському соборі. Архієпископ Чернігівський Лазар Баранович та багато інших авторитетних кліриків проігнорували цей захід – вони боялися заборон й інших покарань із Константинополя. Не брав участі у Соборі й сам Гедеон. Попри це, Собор «одногосно» обрав його митрополитом на Київську кафедру.

Майже відразу після обрання митрополита, почалися виступи духовенства, які були не згодні з цим рішенням³. Українське духовенство сформулювало низку вимог, поданих гетьману «з Києво-Печерського монастиря, архимандритів, ігуменів і протопопів і всього священного чину, і старших з собору». Суть протесту зводилася до трьох базових тез:

- канонічна зміна юрисдикції може відбутися лише за згодою Константинопольського і Московського патріархів;
- перехід митрополії може несприятливо відбитися на житті єпархій на території Польщі;
- «під Московією» Київські митрополити можуть втратити ті привілеї, які вони мали раніше (вільні вибори митрополита, самостійність церковних судів, передносіння хреста перед Київським митрополитом, носіння хреста на митрі, наявність у титулі Київського митрополита слів «всієї Русі», закриття друкарень тощо) і їх заставляють носити білий клобук.

Українське духовенство на той час вже знало як Москва змінила церковне життя у Слобожанщині: церковна данина стягувалася не за числом храмів, а за кількістю дворів в парафії (всі члени парафій були ретельно переписані), священник за приховування доходу чи інші, навіть дрібні провини, піддавався тілесним покаранням, миряни були обкладені новими церковними податками, церковні книги київського друку замінялися московськими, київський церковний спів було скасовано і введено

---

³ Терновский С. Киев в 1684-85 годах по описанию служилого иноземца Патрикия Гордона. К., 1875. С. 33-35.

московський, хрестили дітей виключно через занурення, а тому багато незвичних до цього священників «дітей в слободах потопили», у храмах з престолів знімалися колишні антимінси і замінювалися на нові, підписані Московським патріархом («не без кошту священників»). А тому побоювання київського духовенства щодо введення московських звичаїв були не безпідставні.

Ці вимоги змушений був підтримувати перед московською владою і гетьман Іван Самойлович. У своєму листі в Москву він наполягав затвердити вже існуючі права митрополита та митрополії загалом. Гетьман також повідомив, що українське духовенство не буде противитися перепідпорядкуванню Київської митрополії, якщо будуть дотримані наступні умови:

- Константинопольський патріарх має сам поступитися Московському патріархові своїми правами на Київську митрополію.
- Всі давні права та вольності українського духовенства повинні залишатися недоторканими. Єпископи Київської митрополії повинні поставлятися Київським митрополитом.
- Київська митрополія має бути першою серед Московських митрополій.
- Київський митрополит залишиться екзархом Царгородського патріарха, щоб православні єпископи на польських територіях не вибрали особливого митрополита з титулом екзарха.
- Московський патріарх лише поставлятиме і благословлятиме Київського митрополита, але в його суд не втручатиметься.
- Київський митрополит і надалі носитиме митру з хрестом і за богослужінням перед ним носитимуть хрест.
- У Києво-Печерській Лаврі, як і раніше, мають друкуватися книги, а в Братському монастирі викладатися вільні науки латинською і грецькою мовами.
- Всі звичаї і відносини духовної влади (йдеться про московську духовну владу) до Київського митрополита повинні залишатися колишніми. Після смерті митрополита обрання його наступника мало бути вільним.⁴

Така настирливість гетьмана у відстоюванні давніх українських церковних прав згодом вартувала йому кар'єри та життя. Вже через рік після «передачі» Київської митрополії його засудили і вислали у Сибір. Приводом

---

⁴ АЮЗР, Ч.1 Т 5. V, XIV. С. 68-69.

до цього використали невдалий похід у Крим, що було потрактовано як «зраду Москві».

Московський патріарх Іоаким листом привітав Гедеона з обранням на митрополічу кафедру і наказав йому прибути в Москву для «поставлення».⁵ Таким чином, Московський патріарх фактично господарює на території іншої Церкви – сам, без погодження, поставляє архипастиря на непідвладну йому митрополію і благословляє неканонічний собор, котрий спекулятивно використав «уніатську загрозу» як обґрунтування своєї діяльності.

8 листопада 1685 р. в Успенському соборі Кремля відбулося висвячення єпископа Гедеона на митрополита Київського. Митрополит Гедеон зачитав присягу Московському патріархові.⁶ З 27 січня 1688 р. Московський патріарх визначив новий титул Гедеона – «Митрополит Київський, Галицький і Малої Русі» (відкинуто стародавнє титулування Київських митрополитів «...і всієї Русі»⁷).

Таким чином, вже з 1688 р. відбувається відвертий наступ на права Київського митрополита. З-під його влади спочатку виведено Києво-Печерську Лавру, а згодом – Чернігівську єпархію. І це був лише початок фактичного знищення Київської митрополії і перетворення її, по-суті, у пересічну митрополію Московського патріархату. У певний період митрополію було навіть скасовано і створено архієпископію (у 1722 р. Варлаам Вонятович був призначений архієпископом Київським). Зрозуміло, що всі права і привілеї Київського митрополита, які він мав у часи перебування у юрисдикції Вселенської патріархії, Москва віроломно (вони ж були підтверджені грамотами московських царів і не заперечені патріархом) скасувала.

Анексія Київської митрополії у 1685-88 роках стала можливою у результаті неканонічних дій і зради частини кліру Київської митрополії, а також Московського патріарха із його найближчим оточенням. Важливим і часто вирішальним фактором анексії був також політичний тиск царських чиновників, які на той час вже понад тридцять років безроздільно панували в Україні, а тому у питаннях анексії митрополії мали своїми союзниками гетьмана Івана Самойловича та козацьку старшину.

---

⁵ Соловьёв С.М. История России с древнейших времён. СПб., Т.14. С.999.

⁶ АЮЗР. К., 1872, Ч.1. Т.5. № 23. С.103-104.

⁷ Огієнко І. Українська Церква. Нарис з історії Української Православної Церкви. Прага, 1942, Т.ІІ. С.56-64

Щодо позиції Константинопольського патріархату у цій історії. У 1686 р. Вселенський патріарх Діонісій IV під тиском турецької влади все ж надав право Московському патріархові висвячувати Київського митрополита (це було пов'язано зі складністю здійснювати це у Константинополі через постійні військові дії). Проте, згідно листа патріарха Діонісія, Київський митрополит повинен був обиратися в Україні традиційним чином (через вільне обрання), він повинен був поминати передусім Константинопольського патріарха як свого першоієрарха за будь-яким богослужінням (фактично підтверджуючи свою канонічну належність до Матері-Церкви Константинополя). Москва не мала права також втручатися у внутрішнє життя митрополії, в т.ч. й змінювати її території. Як бачимо, жодну з цих умов московська церковна і світська влада не виконувала і не дозволяла виконувати.

У певних наукових та богословських розвідках, під впливом промосковських джерел, пропагується також версія, що нібито патріарх Діонісій за «продаж» Київської митрополії був засуджений та усунутий від керівництва Константинопольським патріархатом. Ця версія напевно з'явилася тому, що у 1687 р. Діонісій не був переобраний. Але для Османської імперії того часу це було звичним явищем. Сам Діонісій 5 разів обрався на патріаршество. А те, що він не був «засуджений» за «продаж», засвідчує хоча б той факт, що у 1693 р. його знову обрали Константинопольським патріархом.

Нинішній Вселенський патріарх Варфоломій I так характеризує свого попередника та ситуацію, пов'язану із фактичним захопленням Київської митрополії. «Не існує якогось канонічного тексту, тобто якогось патріаршого томосу або якогось патріаршого і синодального акту, яким Київська митрополія передавалася би Московському патріархату. Документи є більш ніж зрозумілими, а листи патріарха Діонісія, надіслані 1686 р., не можуть бути зрозумілішими. Вони не лише не передають Київську митрополію Московському патріархату, але, більше того, визначають основною передумовою [опіки над Київською митрополією], що кожен київський предстоятель продовжує згадувати Константинопольського патріарха як свого канонічного очільника. Той, хто має базові еkleзіологічні (церковні) і канонічні знання, розуміє, що Київська митрополія не могла бути передана Московському патріархату, якщо Київський митрополит мав і надалі згадувати Константинопольського патріарха.

На жаль, Московський патріархат в односторонньому порядку порушив цю угоду. Він змусив припинити згадування Константинопольського патріарха, бо знав, що це є видимим знаком канонічної юрисдикційної

належності Київської митрополії до Константинополя. Також відомо, що перед появою листів патріарха Діонісія наші «російські брати» намагалися хіротонізувати Київських митрополитів, але кожного разу вони наражалися на [негативну] реакцію духовенства і народу Малоросії [України], який ні за що не хотів підпорядковуватися Москві. Більше того, патріарх Московський Никон (1652–1658) антиканонічно присвоїв собі титул патріарха Великої і Малої і Білої Русі, що є доказом експансіоністського духу, яким він був одержимий.

Проте, документи 1686 р. не є першими канонічними текстами, котрі оприлюднив Вселенський патріархат з цього питання. Якщо подивитися на Томос, яким у 1924 р. була надана автокефалія Польській Церкві, то там є той самий погляд на ситуацію з Київською митрополією. У Томосі Польської Церкви чітко написано, що передача Київської митрополії та її злиття з Московською церквою було здійснене всупереч канонічним положенням. Це говорить про те, що Вселенський патріархат і через 238 років не переставав вказувати на це антиканонічне захоплення Київської митрополії Московським патріархатом.

Звичайно, ця ситуація тривала понад 300 років, але це не означає, що канонічність відновилася. Не існує такого канону, який би говорив нам, що гріх або антиканонічність з плином часу зцілюються і перетворюються на канонічність. Наскільки нам відомо, «те, що від початку не було дійсним, не може бути утверджено плином часу».⁸

V. Святіший Синод Московської Церкви і встановлення Петром I державного контролю за церковною сповіддю

Московська держава від початків створення своєї Церкви намагалася жорстко контролювати не лише обрання предстоятеля, але й діяльність кліриків. У часи правління царя Петра I ця ідея досягла своєї максимальної реалізації. Реформа країни, яка перетворювалася в імперію, вимагала максимально керованої ідеологічної структури. І цією структурою стала православна Церква.

Після смерті патріарха Адріана (жовтень 1700 р.) цар не дозволив обирати нового предстоятеля. Був призначений місцеблюститель –

---

⁸ Див.: Юрисдикційний статус Київської православної митрополії у 1686 році: богослов'я, канонічне право та культурно-історичний контекст. К., 2019. С. 8.

митрополит-українець Стефан Яворський, який фактично керував Московською ПЦ до своєї смерті (1721 р.).

У 1701 р. цар відновив «монастирський приказ», який здійснював контроль за доходами Церкви – значна частина цих доходів почала надходити у загальнодержавну скарбницю. У ході церковної реформи інший митрополит з України – Теофан Прокопович, розробив і погодив із єпископатам Статут («Духовний регламент») нового державного органу, який і підмінив собою патріаршество. Це була «Духовна колегія» або «Святіший правлячий Синод», діяльність якого продовжувалася із 1721 до 1917 року – до відновлення патріаршества.

Із діяльністю Теофана Прокоповича пов'язують також ідею перейменування Московської ПЦ у Російську ПЦ. Фактично йшлося про запровадження паралельної назви, поруч із «Московський патріархат» стало вживатися «Російська Православна Церква». Це перейменування фактично є наслідком формування імперського державного утворення із вкраденою у українців назвою «Росія».

Синод був найвищою адміністративною та судовою установою Російської ПЦ. Він контролював не лише справи, пов'язані із її устроєм, але й встановлення церковних свят та обрядів, здійснював цензуру, мав право виносити остаточні рішення у справах про розлучення чи накладання анафем, займався питаннями духовної просвіти населення тощо.

Ця церковна реформа Петра I означала ліквідацію самостійної політичної ролі Церкви, фактично перетворивши клір у складову частину бюрократичного апарату держави. Одноосібне керівництво централізованою церковною структурою, яке могло потенційно стати конкурентом абсолютній владі монарха, теж знищувалося. Колегіальне управління Московською Церквою дозволяло контролювати прийняття і виконання рішень на всіх етапах їх появи і реалізації.

Ставши фактичним главою Церкви, Петро I таким чином знищив її незалежність та її можливість впливати на світську владу. Це відкрило шлях для максимального використання церковних інституцій у реалізації поліцейських завдань – виявлення незгодних і потенційних опозиціонерів. Зокрема ці питання були регламентовані указом Святішого Синоду (вийшов у травні 1722 р.), та виправленими за вказівкою Петра I «Додатками до Духовного Регламенту» («Прибавлення к Духовному Регламенту»), що вийшли друком 15 червня 1722 року.

Згідно згаданих документів, фактично скасовувалася таємниця сповіді. Священики повинні були повідомляти «про всі замисли щодо влади та

церкви, а також про інші помисли людини». А щоб не було бажання ухилятися від сповіді, 16 липня 1722 р. був випущений спільний указ Сенату та Синоду щодо обов'язковості, передусім для службовців, сповідуватися не менше, аніж раз на рік. Встановлювалися й величезні штрафи за неявку на сповідь. Тими, хто викликав підозру займалася Таємна канцелярія. Закономірно, що таке нехтування канонами призвело до занепаду довіри до Московської Церкви – навіть офіційна статистика постійно фіксувала зростання числа людей, які ухилялися від сповіді.⁹

Таким чином, процес підпорядкування Московської ПЦ світській владі, який розпочався фактично одразу із її створенням, при правлінні Петра I досяг свого апогею. Церква перетворилася у бюрократичний інститут, пріоритетом якого було відстоювання інтересів світської влади. Духовна альтернатива режиму («голос правди»), яка не часто, але іноді проявляла себе, остаточно зникла. Навіть відновлення патріаршества у 1917 р. не змінила цю тенденцію – Російська ПЦ, незважаючи на зміну політичних режимів, так і не змогла подолати свою залежність від влади. Російська Православна Церква Закордонна називає це явище «сергіянською ерессю» – від імені митрополита Сергія Страгородського, який перший, від імені всієї Церкви, пішов на співпрацю із більшовицьким режимом і фактично благословив безбожницьку владу.

VI. Розвиток української автокефальної ідеї

Боротьба українців за свою помісну Церкву повністю відповідає православним канонам і усталеним традиціям.

Православні канони чітко й однозначно засвідчують тісний зв'язок між державністю того чи іншого народу та інституційним статусом його Церкви. Зокрема, про це говорять 34 Апостольське правило, 17 правило IV Вселенського Собору, 38 правило VI Вселенського Собору, в яких зазначається, що «устрій церковних справ повинен відповідати політичним і громадським формам». Підтверджують це численні історичні прецеденти проголошення автокефалії помісних Церков у минулому.

Ідеї самостійності православ'я в Україні також вже сотні років. З часу хрещення Руси-України як світська влада, так і місцева церковна ієрархія намагалися домогтися виконання 34-го Апостольського правила: «Єпископам

---

⁹ Див. : www.kommersant.ru/doc/5406018?tg

кожного народу належить знати першого серед них і визнавати його як главу, і нічого не робити, що було б понад їх владу, без його вказівок; а кожний має робити тільки те, що стосується його єпархії та тих місцевостей, що належать до неї. Але й перший нехай нічого не робить, не поспитавшись думки всіх, бо так тоді буде одностайність і прославиться Бог через Господа у Святому Дусі – Отцеві, і Синові, і Святому Дусі».

Адже принцип «незалежній державі – незалежна (автокефальна/ помісна) Церква» – норма православної традиції, яку ще в XI ст. в Україні обґрунтував Іларіон I Київський (990-1088 рр.) – перший митрополит-українець. У 1051 р. він був обраний Собором українських архиєреїв, а згодом цей вибір затвердив Константинопольський патріарх. У своєму «Слові про закон і благодать» митрополит чи не вперше окреслює місце і роль Русі-України у світовому історичному процесі та стверджує самостійність Руської (Української) держави і церкви, заперечуючи повноваження Візантії щодо Києва.

Але бездержавність, а головне – розірваність наших теренів між кількома іноземними державами протягом століть стояла на перешкоді єдності українського народу як у суспільно-політичній, так і в релігійній площині. А рейдерське захоплення Київської митрополії Московською патріархією у 1686 р. на три сторіччя зупинило навіть теоретичні розмірковування на цю тему.

Виятком є лише короткі періоди Першої та Другої світових війн, коли українці намагалися реалізувати ідею помісності своєї православної Церкви на теренах України.

Цікаво, що чи не найпершими ідею організації в Україні своєї Помісної Православної Церкви (отримання автокефального статусу та відновлення давніх українських православних звичаїв) офіційно задекларували делегати Першого Всеукраїнського військового з'їзду, який відбувся у травні 1917 р. у Києві. Тодішні солдати на практиці відчували актуальність цієї проблеми. А вже Російська ПЦ на українських теренах була знаряддям омосковлення населення (на жаль, такою вона залишається здебільшого й досі), а її священники отримували суттєві доплати «за русифікацію краю».

Заклик українців-військовиків було почуто – у другій половині 1917 р. в Києві була створена Всеукраїнська Церковна Рада, яка складалася із духовенства та мирян. Ця Рада скликала у січні 1918 р. Всеукраїнський церковний собор, головним рішенням якого було створення незалежної від Московського патріархату Української Православної Церкви. Проте наступ більшовиків і захоплення ними Києва зупинив роботу Собору з утвердження автокефалії.

Новий організаційний стимул ідея помісності православної Церкви в Україні отримала за Гетьманату Павла Скоропадського. Але всі зусилля Всеукраїнської православної церковної ради та гетьманського уряду в утвердженні автокефалії Української ПЦ фактично були зупинені єпископами-росіянами, яких царський уряд завжди підбирав для України дуже ретельно і, як правило, не з українців. Достатньо сказати, що з 1799 р. (після смерті митрополита Ієрофея Малицького) на Київській катедрі 167 років (!) не було жодного етнічного українця. Тому замість автокефалії православні єпископи в Україні погодились на обмежену автономію від Московського патріархату, яку реалізували лише у часи кількарічної окупації українських теренів німецькими військами під час Другої світової війни.

Напрацювання уряду Павла Скоропадського у сфері відокремлення православ'я в Україні від московського центру були використані уже Директорією Української Народної Республіки начолі з Симоном Петлюрою. Так, 1 січня 1919 р. уряд Директорії проголосив закон «Про вищий уряд Української Автокефальної Православної Церкви», яким визначив, що Верховна церковна влада в Україні мала належати Всеукраїнському церковному собору.

У період між Соборами владу у церкві здійснював Український церковний Синод, незалежний від Московського патріарха. Згідно закону, засідання Синоду мали відбуватися у присутності представника уряду (мав наглядати за дотриманням законів держави). Закон фактично не передбачав відокремлення Церкви від держави – утримання кліру та церковного адміністративного апарату мало відбуватися за рахунок державної скарбниці. Проте цей закон так і не запрацював – його впровадження зірвали передусім єпископат та віддані Російській ПЦ клірики.

Не знайшовши порозуміння із єпископатом, частина українських політиків, громадських діячів та проукраїнське крило православних кліриків у квітні 1919 р. об'єдналися у Другу Всеукраїнську православну церковну раду. У жовтні 1921 р. ця Рада скликала Всеукраїнський церковний собор, на якому була проголошена автокефалія православ'я в Україні та створена Українська Автокефальна ПЦ. Предстоятелем Церкви було обрано протоієрея Василя Липківського, якого Собор «антиохійським чином» (через рукопокладання всіх присутніх священників) хіротонізував у єпископа. Через це цю Церкву її опоненти інколи називали «самосвятською».

Відтак, українці, на жаль, на початку ХХ ст. так і не змогли посправжньому оцінити роль духовного чинника в утвердженні політичної самостійності України, як це свого часу зробили інші народи. Наслідком цього

стало знищення проукраїнських як церковних, так і політичних структур. Адже репресивні органи радянської України бачили (і не безпідставно) в автокефальній ідеї вагому загрозу існування більшовицького/радянського режиму. Тому автокефальний рух початку ХХ ст. (найбільшими Церквами того часу були Українська Автокефальна ПЦ та Українська Православна Автокефальна Церква) був швидко знищений – клір репресований, а храми закриті із застосуванням сили.

Коротке відновлення автокефального руху в роки Другої світової війни було згорнуте після окупації українських територій Радянською армією. Православний автокефальний рух аж до відновлення незалежності Української держави розвивався у діаспорі (переважно у Європі, Канаді та США).

VII. Отримання Томосу – реалізація давніх мрій православних українців

Практично паралельно із політичною боротьбою за відновлення незалежності в Україні вже наприкінці 80-х років ХХ ст. відбувалася боротьба за автокефалію Православної Церкви. Із відновленням незалежності України ця боротьба набула вже виразно канонічних форм. Адже ще у Томосі Константинопольського патріархату про визнання автокефалії Православної Церкви у Польщі (1924 р.) цитується правило патріарха Фотія: «Прийняти, що права, які торкаються церковних справ, а особливо справ парафій, повинні відповідати політичним і адміністративним переминам».

Цей принцип засвідчує й сама Московська патріархія. Наприклад, визнаючи 1943 р. автокефалію Грузинської ПЦ (незалежний статус якої на початку ХІХ ст. сама ж ліквідувала), Московський Синод зазначав, що «за церковними правилами (IV Вселенський собор, 17 та інші правила), церковні кордони повинні слідувати за державними».¹⁰

Враховуючи всі ці та інші канонічні підстави, Помісний Собор УПЦ МП, який відбувся у Києво-Печерській Лаврі 1-3 листопада 1991 р., задекларував: «Незалежна Церква у незалежній державі є канонічно виправданою та

---

¹⁰ Выписка с Определения Святейшего Синода при Святейшем Патриархе Московском и Всея Руси, от 19 ноября 1943 г. № 12 // Журнал Московской Патриархии. 1944. № 3. С. 3.

історично неминучою»¹¹. Зазначимо, що під цим рішенням стоять підписи всіх тогочасних архиєреїв УПЦ МП, в тому числі й її нинішнього Предстоятеля – митрополита Онуфрія. Офіційне звернення Помісного Собору УПЦ МП до цих пір (пройшло уже понад 30 років) не отримало офіційної відповіді від Московської патріархії. Причина цього проста – воно відповідає православним канонам, а тому будь-яка відповідь для Російської ПЦ є для них неприйнятною (або порушувати канони або «відпускати» УПЦ).

Ми не будемо зупинятися на особливостях міжправославних відносин трьох гілок православ'я в Україні (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ) протягом останніх 30 років – для цього треба написати окрему книгу. Йшов важкий і не завжди однозначний процес формування і міжправославних, і державно-церковних відносин на фоні не менш складних процесів у Вселенському православ'ї.

Зазначимо лише, що Константинопольський патріархат неодноразово протягом ХХ – початку ХХІ століть підкреслював у своїх заявах, що Київська митрополія не є «канонічною територією» Московського патріархату.¹² Тому цілком логічним є рішення Священного Синоду Вселенської патріархії від 11 жовтня 2018 р., яким Київська митрополія була повернута Материнській церкві, якою для українців завжди був Константинопольський патріархат.

На сайті «Orthodoxia.info» представниками патріархії було також опубліковано документи, що засвідчують неканонічність перебування Московської патріархії на теренах України.¹³

---

¹¹ Постанова Собору Української ПЦ з питання повної самостійності Української ПЦ, 1-3 листопада 1991 р. // <http://hram.in.ua/biblioteka/pratsi-patriarkha-filareta/62-book62/324-title159>

¹² Окрім Томосу 1924 р. для Православної Церкви у Польщі, про не канонічність відчуження Київської митрополії від Константинополя йдеться також у листі Вселенського патріарха Димитрія до Московського патріарха Алексія II (1991 р.), заяві офіційного представника Вселенського патріарха архієпископа Всеволода Майданського (2005 р.), а також у заявах Святішого Синоду і особистих заявах Вселенського патріарха, зроблених у другій половині 2018 року.

¹³ Див.: <http://orthodoxia.info/news/wp-content/uploads/2018/09/final-oukraniko-1.pdf> Український переклад див.: <https://www.kpba.edu.ua/publikatsii/all-news/news/2638-jk.html> У вступі до цих документів зазначено: «Вселенський Патріархат вважає доречним нагадати всю історичну і канонічну правду про взаємини Константинопольської Церкви з Церквою України, про що свідчать збережені офіційні документи, які, на жаль, або ігноруються, або свідомо приховуються зі зрозумілих міркувань» ... «На цьому дослідженні базується вся аргументація Вселенського Патріархату, за допомогою якої спростовуються всі звинувачення Москви проти Константинополя про «вторгнення» в її канонічні єпархії. За допомогою цього дослідження, особливо з оригінального листування, яке

На основі рішення Священного Синоду від 11 жовтня 2018 р., Константинопольський патріарх 1 грудня 2018 р. надіслав запрошення на адресу кожного з архиєреїв усіх Українських Православних Церков і запросив їх на об'єднавчий Собор (відбувся 15 грудня 2018 р.): «Залишаючись у палкій молитві, очікуючи обрання канонічним шляхом, за Вашою участю, Предстоятеля Помісної Автокефальної Церкви в Україні, кому ми під час офіційної церемонії вручимо Томос Автокефалії...». Об'єднавчий Собор відбувся. За своєю суттю його можна охарактеризувати також і Установчим Собором для Православної Церкви України. Адже було затверджено Статут та обрано предстоятеля.

6 січня 2019 р. патріарх Варфоломій вручив Томос про автокефалію Православної Церкви України митрополиту Київському і всієї України Епіфанію. Таким чином була конституйована Помісна Українська Православна Церква (Православна Церква України), яка нині нараховує близько 8 тисяч громад.

Збулася споконвічна мрія багатьох поколінь українців, які вже від початків християнізації мріяли про власну визнану Помісну Церкву. А в останнє століття було зроблено кілька спроб організації українських церков з автокефальним статусом. Проте всі ці спроби були об'єктивно приречені на невдачу, оскільки радянська імперія (СРСР) нічим принципово не відрізнялася від царської у своєму ставленні «до українського питання».

Український Томос багато православних віруючих образно називають «духовним паспортом нації». Можна із цим погоджуватися чи не погоджуватися, проте об'єктивно слід визнати, що акт отримання Томосу фактично завершив процеси відновлення незалежності України, які почалися у 1991 році.

оприлюднюється уперше, Вселенський Патріархат підтверджує його канонічну і правову юрисдикцію в Україні та водночас доводить, що Московський Патріархат порушив правила Патріаршого і Синодального Акту 1686 р. Вселенського Патріархату, порушення яких Вселенський Патріархат через важкі умови, за яких діяв, змушений був терпіти та мовчати, але ніколи не забував і не пробачав».

КАНОНІЧНІ ПИТАННЯ

VIII. Що таке автокефальна Церква. «Канонічність» і «не канонічність» Церков

Автокефалія (буквально перекладається з грецької як «сам собі голова») – це статус Помісної Церкви як самокерованої і незалежної частини Вселенського православ'я. Принцип автокефалії не розділяє православ'я, а сприяє його ефективному існуванню у різних країнах. Автокефалії бувають визнаними та невизнаними іншими православними Церквами. Ті, кого визнали, вносяться Константинопольським патріархатом у спеціальний диптих (список) Церков. Предстоятелі Церков на богослужіннях поминають за цим диптихом предстоятелів інших автокефальних Церков.

Таким чином, автокефальна Церква – це самостійна (адміністративно незалежна) помісна Церква, яка перебуває з іншими помісними православними Церквами у літургійному (євхаристійному) спілкуванні та має єдине з ними віровчення й богослужбову практику. Форми самоорганізації цих Церков бувають різні: патріархати, архиєпископії та митрополії.

Автокефальна Церква отримує у підтвердження свого статусу відповідний документ (томос), що дозволяє їй самостійно обирати свою ієрархію та предстоятеля, мати незалежне внутрішнє урядування. У томосі визначається також певна територія, на яку поширюється юрисдикція Церкви (під впливом російського богослов'я, з початку ХХІ ст. для означення юрисдикції Церкви вживають і поняття «канонічна територія Церкви»). Йдеться про території, на яких не повинні діяти інші помісні Церкви без згоди предстоятеля даної Церкви.

Інокли не визнані автокефальні православні Церкви називаються «не канонічними» (теж під впливом московського богослов'я). З точки зору еkleзіології (вчення про Церкву), цей термін дуже не вдалий, оскільки може застосовуватися лише до тих Церков, які грубо порушують чи взагалі не дотримуються канонів (але тоді виникає питання – чи можна їх називати православними?). Найчастіше не визнані Церкви не порушують канонів, а тому після їх визнання не здійснюється якісь дії із виправлення порушень. Так це було нещодавно із Православною Церквою України, Охридською (Північномакедонською) Православною Церквою та іншими Церквами, які отримували визнання через багато років після проголошення

автокефалії, або після багаторічного перебування у забороні (наприклад, Болгарська ПЦ).

Автокефальна Церква в усі часи історичного розвитку народів була важливою ознакою політичної незалежності держави. А відтак усі народи, де православ'я було домінуючою релігією, свою боротьбу за політичну незалежність фактично завжди поєднували із боротьбою за незалежність Церкви. Тому часто втрата політичної незалежності призводила до втрати автокефалії.

Визначний діяч українського національного руху початку ХХ ст. (дипломат, міністр сповідань тощо) Олександр Лотоцький писав із цього приводу: «Основна задача української державної влади полягає в тому, що в самостійній державі має бути самостійна Церква. Сього однаково вимагають інтереси держави і Церкви. Ніякий уряд, що розуміє свої державні обов'язки, не може погодитись на те, щоб осередок церковної влади перебував в іншій державі... Таким чином, автокефалія української Церкви — це не лише церковна, але й національно-державна наша необхідність. Це конечна потреба нашої Церкви, нашої держави, нашої нації...».

Наразі у Вселенському православ'ї існує 16 автокефальних православних Церков, кожна з яких займає певне місце у диптиху за часом створення і честю. Дев'ять із них патріархати: Константинопольський, Олександрійський, Антиохійський, Єрусалимський, Московський, Румунський, Сербський, Болгарський та Грузинський.

Чотири архієпископії: Кіпрська, Елладська (Грецька), Албанська та Охридська (Північномакедонська).

Три митрополії: Польська, Православна церква Чеський земель і Словаччини та Українська ПЦ (ПЦУ).

Православний диптих нині виглядає таким чином: 1) Константинопольська ПЦ; 2) Олександрійська ПЦ; 3) Антиохійська ПЦ; 4) Єрусалимська ПЦ; 5) Російська ПЦ; 6) Сербська ПЦ; 7) Румунська ПЦ; 8) Болгарська ПЦ; 9) Грузинська ПЦ; 10) Кіпрська ПЦ; 11) Елладська ПЦ; 12) Албанська автокефальна ПЦ; 13) Польська ПЦ; 14) Православна церква Чеських земель та Словаччини; 15) Українська ПЦ (ПЦУ); 16) Охридська (Північномакедонська) ПЦ.

IX. Місце Константинопольського патріархату в православному світі. Історія та сучасність. Спроба Москви стати центром світового православ'я.

Константинопольський (Вселенський) патріархат займає перше місце у православному диптиху. Проте це не означає, що він керує іншими Церквами – всі Церкви рівні між собою. А до Константинопольського патріарха часто застосовується формула «перший серед рівних». Це пов'язано із тим, що у Вселенському православ'ї Константинопольський патріархат має особливий статус завдяки історично усталеним чи закріпленим у канонах Вселенських соборів функціям:

- вищої апеляційної установи для кліриків інших помісних Православних Церков;
- ексклюзивному праву надання чи визнання автокефалій;
- надання мира для низки помісних Церков;
- духовне окормлення православних у діаспорі (розселених поза кордонами помісних Церков).

Така позиція і авторитет базується на канонах.

Зокрема, IV Вселенський (Халкидонський) собор (правило 28) та VI Вселенський (Трульський) собор (правило 36) надали Константинополю рівні з Римом права у церковному адмініструванні та закріпили друге місце у тодішньому диптиху Церков: «нехай має престіл Константинопольський рівні переваги з престолом древнього Рима, і так, як цей, нехай звеличується у справах церковних, будучи другим після нього; після нього ж нехай рахується престіл великого міста Олександрії, потім престіл Антиохійський, а за ним престіл міста Єрусалима». Після розриву Східного християнства із Західним, Римський престол був викреслений із диптиху – список очолив Константинопольський патріарх.

Є ще багато норм і правил, які унормовують статус Константинопольського патріархату та, водночас, сприяють стабільності розвитку всього Вселенського православ'я. Одним із них є право найвищого церковного суду – приймання апеляцій від кліриків інших Помісних Церков. Це право ґрунтується на згаданих вже рішеннях IV Вселенського собору (правила 9, 17, 28). «Константинопольський престіл – не просто одна з церковних областей, подібна іншим; він вважається невід'ємною частиною Православної Церкви, поширеної по цілому світові ... Особливо важливо відзначити той факт, що тільки за ним одним визнається право приймати прохання зі скаргами єпископів, які вважають себе скривдженими помісними

соборами. В цьому сенсі *патріарх Константинопольський* постає перед православними всіх країн як *верховний суддя*.

Московська патріархія уже з часу розвитку теорії «Москви – третього Риму» («Два перших Рими впали, Москва – третій Рим, а четвертому не бути») намагалася конкурувати із Константинопольським патріархатом за першість у православному світі. Після визнання Вселенською патріархією Московського патріарха, ця боротьба набула чітких рис конкурентного протистояння, яке особливо загострилося у «синодальний» період розвитку Московського патріархату (коли патріаршество було ліквідовано, а Церквою керував контрольований світською владою Синод).

Використовуючи величезний фінансовий ресурс зростаючої Московської (Російської) імперії, а також можливості світської дипломатії, силових структур та завербованих агентів впливу, Російська ПЦ намагалася впливати навіть на прийняття тих рішень, які були цілковито у компетенції Константинопольського патріархату. При цьому значною проблемою для Вселенської патріархії була політична та фінансова залежність від іновірної (мусульманської) влади, обмеженість фінансового та кадрового ресурсу тощо.

Це призводило до протистояння впливів на балканські православні народи, блокування російськими агентами спроб вселенських патріархів скликати Всеправославний собор ще у другій половині XIX ст. для вирішення так званого «болгарського питання» (відновлення автокефалії). І таких спроб було кілька – всі вони були заблоковані московськими дипломатами та спецагентами. Це завдавало значну шкоду не лише Константинопольському патріархатові, але й розвитку православ'я як релігійного напрямку.

Одним із апогеїв московсько-константинопольського церковного протистояння стало намагання Йосипа Сталіна перенести центр світового православ'я із Константинополя у Москву. Ця ідея виникла на фоні протистояння Радянського Союзу із Ватиканом – Сталін хотів створити у Москві контрольований ним «православний Ватикан», який би можна було використовувати для вирішення зовнішньополітичних завдань та поширення радянського впливу у повоєнному світі.

Ця робота Сталіна почалася ще у 1943 р., коли було фактично реанімовано Московську патріархію, але під жорстким контролем радянських спецслужб. Одразу ж після війни Сталін погодив підготовку до проведення Всеправославного собору, який мав відбутися у Москві з ініціативи Російської ПЦ. Фактично ця подія могла допомогти Москві забезпечити певне лідерство у православному світі (зробити її більш ефективним інструментом для вирішення поставлених завдань).

Тому у 1947 р. було заплановано проведення Всеpravославної передсоборної наради для підготовки собору, який планувалося зібрати у 1948 р. (поєднавши із урочистостями, присвяченими 500-річчю створення Московської церкви – самопроголошення автокефалії). Проте Константинопольська, Кіпрська та Елладська Церкви категорично не погодилися брати участь у цій нараді та соборі. Причиною категоричності був всім очевидний вплив комуністичних лідерів на Російську ПЦ та відсутність канонічних підстав для очолювання Москвою передсоборного процесу. Після невдачі із собором у 1948 р., ідея переносу центру світового православ'я у Москву фактично провалилася. Після цього російська світська влада втратила до проєкту інтерес.

Наступним етапом протистояння стала послідовна робота Константинопольського патріархату із скликання Всеpravославного собору. Ідея собору для вирішення спільних для всіх православних проблем, була ініційована ще у 1923 р. Константинопольським патріархом Мелетієм IV Метаксакісом. У 1961 р. на о.Родос розпочалася I Всеpravославна нарада із підготовки Всеpravославного собору. Проте через постійні вимоги/умови, які безперестанно продукувала Московська патріархія та органи, які її контролювали, цей собор відбувся аж у 2016 році. При цьому Московський патріархат так і не прислав на нього свою делегацію та спричинився до того, що ще три Церкви не взяли участь у цьому заході.

У 2019 р., у зв'язку із наданням Томосу ПЦУ, Московська патріархія в односторонньому порядку розірвала відносини із Константинопольською ПЦ. Такі ж дії Російська ПЦ здійснює й щодо всіх інших Церков, які офіційними листами чи якимись іншими діями заявляють про співслужіння із ПЦУ чи поминання її предстоятеля. Цим самим, на думку аналітиків, Московська Церква поступово самоізолює себе, перетворюючись на «єдиноістинну» напівсектантську інституцію.

X. Автокефальна Православна Церква України. Міфи про «неповноцінність» її автокефалії та «не визнання Томосу».

Вигадки про «неповноцінність» автокефалії ПЦУ

Московська пропаганда (церковна і світська) з часу отримання Православною Церквою України Томосу про автокефалію намагаються всіляко принизити статус цієї автокефалії та Церкви загалом. Передусім ставиться під сумнів повноцінність її автокефалії. А собор УПЦ МП від 27

травня 2022 р. у своїй постанові (пункт 9) навіть голослівно заявив, що канонічний статус ПЦУ «є фактично неавтокефальним і значно поступається свободам і можливостям у реалізації церковної діяльності, які передбачені Статутом про управління Української Православної Церкви». Чи так це?

Передусім зазначимо, що ПЦУ внесена до диптиху Вселенського патріархату взаємовизнаних автокефальних Церков. Предстоятель ПЦУ служить літургію разом із главами інших помісних Церков, тримаючи символ автокефальної влади – жезл. Цього права немає і не може бути у митрополита Онуфрія, оскільки УПЦ МП не є ні автокефальною, ні навіть автономною за своїм статусом.

– Чи є у диптиху Вселенського патріархату УПЦ МП? Немає і не може бути. У диптиху немає навіть «автономних Церков», які мають відповідні томоси про свій статус. УПЦ МП є «незалежна і самостійна у своєму управлінні» частиною Російської ПЦ, про що є відповідна грамота Московського патріарха Алексія II від 27 жовтня 1990 року. Посилання на цю грамоту вписано у новий статут УПЦ МП від 27 травня 2022 року (пункт 1.1.). А тому, навіть викресливши пункти про залежність від Російської ПЦ, ця Церква канонічно і юридично надалі залишається частиною Московського патріархату. Бо статус, наданий вказаною московською грамотою, не передбачений у жодному православному каноні – грамота фактично є внутрішньоцерковним документом.

– Чи може УПЦ МП отримати Томос після того, як самопроголосить свою автокефалію? За православними канонами одному народові не може бути видано два томоси. Тому ця Церква не має шансу отримати визнання у світовому православ'ї томос. І навіть якби це зробила (порушивши канони і усталені традиції) Московська патріархія, то цей томос не був би визнаний іншими Церквами. Як не визнаним є подібний томос, виданий у 1970 році Московським патріархатом Православній Церкві в Америці. З цієї Церквою нині є співслужіння, оскільки її трактують як об'єднання епархій Російської ПЦ в Америці. Проте лише декілька Церков визнали її автокефалію – це лише Церкви у т.зв «країнах соціалістичного табору», які зазнали тиску своїх комуністичних режимів.

Теза про «неповноцінність автокефалії» ПЦУ московська пропаганда базує на таких твердженнях:

1. ПЦУ має отримувати Святе миро від Константинопольського патріархату.
2. Вселенський патріарх може розглядати апеляції єпископату ПЦУ.

3. «Залежність» ПЦУ в управлінні.

4. Канонізацію святих для вшанування на всеправославному рівні ПЦУ має узгоджувати із Константинопольським патріархатом.

Висуваючи такі претензії, критики українського Томосу не зважають на той факт, що подібні пункти є й у інших подібних документах (томосах), що були видані Константинопольським патріархатом помісним Церквам. Проте витлумачуються вони інакше, що засвідчує про різні богословські основи у формуванні вчення про автокефалію у грецької та московської теологічних шкіл. Якщо у Москві бачать у цьому слабкість і не повність, то Вселенська патріархія витрактовує наявність таких пунктів у Томосі як ознаку єдності православ'я – зберігання канонічного єднання із Церквою-Матір'ю зокрема та Вселенським православ'ям загалом.

Розглянемо ці московські «звинувачення» за пунктами.

1. Отримання Святого мира від Константинопольського патріарха. Цей факт аж ніяк не засвідчує залежності від Константинополя якоїсь Церкви. Окрім ПЦУ, миро у Константинополі отримують давні Олександрійський, Антиохійський та Єрусалимський патріархати, автокефалія яких підтверджена ще Вселенськими соборами, а також Албанська, Елладська, Кіпрська, Польська, Чеських земель та Словаччини Церкви.

Всього 6 із 16 церков, що є у диптиху, варять і освячують миро самостійно. Але це зовсім не означає, що ті, хто це не робить, є якимись чином залежними. Навпаки, слушно вважають у Константинопольському патріархаті, спільне освячення мира лише покращує міжцерковне спілкування, загальну і реальну єдність Вселенського православ'я.

З іншого боку, саме по собі мироваріння та його освячення не є підтвердженням статусу автокефальної тієї чи іншої Церкви. Наприклад, у XV-XVII століттях Київська митрополія Константинопольського патріархату (фактично у статусі не оголошеної автономії), мала патріарше благословення на мироваріння, а Київський митрополит – на освячення мира. Ця традиція залишилася у Києво-Печерській Лаврі навіть після захоплення Москвою Київської митрополії (востаннє це відбувалося у 1913 р.).

Проте всі ці факти аж ніяк не засвідчують те, що Київська митрополія у складі Константинопольського патріархату, самостійно освячуючи миро, мала автокефальний статус. Це ж стосується і рішення УПЦ МП на Соборі 27 травня 2022 р. «розглянути питання про поновлення мироваріння». Якщо це дійство навіть і відбудеться («розглянути питання» і реально щось робити – не завжди один процес), то воно, однак, ніяк не свідчатиме про автокефальний статус Церкви.

2. Право апеляції до Вселенського патріархату. Таке право мають не лише клірики ПЦУ, але й всі без винятку клірики інших православних Церков. Приймати апеляції (виступати своєрідним третейським суддею) дозволено Константинопольському патріархатові рішенням IV Вселенського Собору (17 пр.).

3. Залежність в управлінні. Такий висновок роблять деякі віруючі після прочитання записаної у Томосі фрази: «Для вирішення значних питань церковного, догматичного та канонічного характеру слід Блаженнішому митрополиту Київському і всієї України, від імені Священного Синоду своєї Церкви звертатися до нашого Святішого Патріаршого і Вселенського Престолу, прагнучи від нього авторитетної думки та твердого взаєморозуміння».

Проте ця теза засвідчує не залежність ПЦУ від Константинополя, а лише той факт, що, окрім розгляду апеляцій, до Вселенського патріарха також можна звертатися і щодо роз'яснення питань всеправославного характеру (трактування еклезіології, догматичних і канонічних питань у вирішенні практичних ситуацій із життя і відносин між церквами тощо). Така можливість прописана не лише в українському, але й у албанському, болгарському, елладському, польському та інших томосах.

Такий підхід сприятиме тому, що все Вселенське православ'я буде мати єдині підходи до вирішення однотипних питань.

4. Вшанування святих на всеправославному рівні. Згідно своїх томосів, кожна Помісна Церква самостійно здійснює, за певною процедурою, канонізацію святих. У ПЦУ також визначений певний порядок прийняття таких рішень. Проте якщо та чи інша Церква вирішує, що певні святі достойні того, щоб їх вшанували і в інших Помісних Церквах (така практика теж поширена у православ'ї), то тоді це потребує погодження з Константинопольським патріархатом. Традиційно так склалося, що такої процедури притримуються всі православні Церкви, в т.ч. й Російська.

Щодо визнання Томосу ПЦУ

Московська патріархія намагається протягнути у Вселенське православ'я своє бачення методики отримання нових автокефалій. Моспатріарх Кіріл намагався це бачення затвердити ще на Всеправославному соборі у 2016 році. А саме – колегіальне і консенсусне затвердження автокефалій (головна ідея тут зрозуміла – зменшити вплив «першого серед рівних»). Але Моспатріархія проігнорувала собор, за що українці дуже вдячні її керівництву,

бо порядок отримання автокефалій не змінився (інакше ми Томосу не отримали б ніколи).

У чому небезпека московської ідеї надавати томос «всім сестринським автокефальним Церквам для затвердження»? Уявіть ситуацію, що котрась із Церков (якась група Церков) не погодилася із цим документом. А причин для цього може бути достатньо (назва, давні образи, діаспора тощо). Що тоді? Церква буде «частково визнана»? А якщо нова Церква погодиться і врахує зауваження – треба знову переписувати документ і проходити нову процедуру для всіх Церков? І так може тривати десятиріччями.

Московське керівництво любить називати подібний стан речей «контрольованим хаосом»...

Цей хаос Москва намагається створити і щодо українського Томосу. Ідея його «консенсусного визнання» нині активно розкручується на проросійських інформаційних ресурсах. Так, ніби український Томос якісь Церкви визнали, а якісь – ні. Але в канонах Вселенського православ'я, як і на існуючій практиці, немає і не було ніякого «консенсусного визнання» у цьому питанні.

Вселенський патріарх неодноразово наголошував на тому, що чомусь Церкви, які отримали томос від Вселенського патріарха без жодних додаткових погоджень і визнань, раптом починають вимагати такого погодження і визнання. Згідно православних канонів, нині єдина форма не визнання Томосу ПЦУ – це розрив відносин із тією Церквою, яка його надала. І лише ОДНА Церква не визнала наш Томос. І це Московський патріархат, який одностороннім чином розірвав відносини із Константинопольською Церквою.

Всі інші Церкви жодних офіційних дій з цього приводу не зробили. І це зрозуміло – така дія передбачатиме фактичну самовідмову від власного Томосу, який, станом на сьогодні, для 10 Церков був виданий точно так, як і для ПЦУ. Лише 5 давніх Церков мають автокефалію, підтверджену Вселенськими соборами, і лише одна Церква нині взагалі НЕ МАЄ томосу про автокефалію – Московська ПЦ має лише отриману злочинним чином грамоту Константинопольського патріархату про визнання їх патріарха, дію якої згодом розширили на всіх наступних її патріархів. Про це вже писалося вище.

А тому із нині вже 16 Помісних Православних Церков, які є у диптиху, лише одна – Московська – не визнає український Томос, всі інші – визнають.

Щодо співслужінь і згадування у диптиху на богослужіннях – це буде з часом. Не всі Помісні Церкви також одразу співслужили з іншими Церквами. А щодо української ситуації – то не є секретом (про це багато писалося у ЗМІ), що деякі країни (наприклад, Греція) отримували навіть військовий шантаж від

Росії за бажання їхньої Церкви згадувати на богослужінні предстоятеля ПЦУ. Не всі можуть витримати такий тиск, і надто багато ще «агентів впливу» Росії у багатьох Церквах.

Проте і співслужіння, і зачитування у диптиху обов'язково будуть. Для цього треба лише зняти чи хоча б послабити тиск московського «політичного православ'я», яке з'єднало воєдино церковні чинники із політичними та економічними. Детальніше про ці питання можна прочитати у брошурі «Уся правда про українське церковне питання (погляд з Афону)»¹⁴

XI. Чому клірики ПЦУ визнані у суцшому сані, без пересвячень?

Нещодавно Собор УПЦ МП у своїй Постанові висловив сумніви щодо канонічності ієрархії ПЦУ. Буквально у п.9 написано: «Вирішити питання канонічності ієрархії ПЦУ, адже для Української Православної Церкви, як і для більшості Помісних Православних Церков, є цілком очевидним, що для визнання канонічності ієрархії ПЦУ необхідне відновлення апостольської спадкоємності її єпископів».

Це питання було і раніше поширеним серед прихильників Московського патріархату, які вважають помилкою Константинопольського патріарха прийняти всіх кліриків невизнаних до 2018 року православних Церков в Україні (УАПЦ та УПЦ КП) без «покаянь» та «пересвячень».

Таке питання прямо задав Вселенському патріархові Блаженніший Архієпископ Тирани і всієї Албанії Анастасій. Відповідь патріарха Варфоломія є також прямою і переконливою.¹⁵

Варфоломій у своєму листі до митрополита Анастасія пише і про канони Церкви, і про реальну практику, що неодноразово застосовувалася у православ'ї. Зокрема він посилається на працю митрополита Смирнського Василя (Астерію) «Міркування про дійсність хіротонії кліриків, висвячених єпископом відлученим і схизматиком», яка була написана у 1874 р., вже після початку «греко-болгарської схизми» 1872 року. У 1876 р. була заснована комісія Священного Синоду Константинопольського патріархату, яка схвалила

---

¹⁴ Уся правда про українське церковне питання (погляд з Афону). К., 2021, 48 с.

¹⁵ Дет. див.: Відповідь Вселенського патріарха архієпископу Албанському щодо української автокефалії. 10.03.2019 // <https://cerkvarium.org/ru/dokumenty/tserkovnyye/otvet-vselenського-patriarkha-arkhiєpiskopu-albanskomu-po-ukrainkoj-avtokefalii.html?fbclid=IwAR06MINaRBStDvH-D690milZCvKsFip8IFqo3JupHiYrCpM9nz9SIKOKNs>

висновки митрополита Василя. А 21 липня 1879 р. рішення комісії було затверджено Священним Синодом Вселенської патріархії.

У праці митрополита Василя є багато прикладів, як рання християнська Церква, ще не розділена на Західну і Східну, лікувала розколи. Наприклад, так було зцілено розділення початку IV ст., коли виник «розкол мелетіан» (послідовників єпископа Мелетія, який у 302 р. був відлучений від Церкви). Коли ж було досягнуто компроміс з Мелетієм, то, за свідченням єпископа Олександрійського Афанасія Великого, всі рукопокладені Мелетієм у період його покарання (розколу) єпископи, священники, диякони були прийняті без перерукопокладення у наявному сані.

Але, як зауважує патріарх Варфоломій, в останні роки ця практика широко застосовується у православній Церкві. Наприклад, у 1945 р. Константинопольський патріархат пробачив «засуджених Святим і Великим Собором 1872 р. болгар і їх Церкву», яких до того не лише позбавили священства, але й відлучили від церкви (за ересь етнофілетизму). Майже 73 роки вся Болгарська церква перебувала під анафемою. Але у 1945 р. відновлення єдності із Вселенським православ'ям відбувалося без жодного перерукопокладення.

У 1990 р. подібний випадок стався і у Польській Автокефальній Православній Церкві – вони прийняли у своєму сані кліриків Португальської Православної Церкви. Ієрархія останньої відколосалася від РПЦ Закордонної, а свої хіротонії вони отримали від грецьких розкольників-старостильників. Проте Польська АПЦ прийняла їх без жодних покаянь та пересвячень.

У 1991 р. Сербська ПЦ прийняла без жодних покаянь і пересвячень архієпископа зі США Іриней Ковачевича. Його єпископська хіротонія була здійснена ієрархами Української Автокефальної Православної Церкви, яка у той час ще не була визнана Вселенським патріархом та іншими Церквами.

Подібно до цього і Московська патріархія у 2007 р., перебуваючи під «високим політичним тиском» (Вселенський патріарх чітко означає політичний характер дій Російської ПЦ), пробачила вірян і кліриків Російської Православної Церкви Закордонної (РПЦЗ). За версією Московської патріархії, члени РПЦЗ майже 80 років перебували у розколі, тому на них Російська ПЦ періодично накладала анафему. Але у 2007 р. всіх кліриків і мирян РПЦЗ (які виявили до цього бажання, бо частина РПЦЗ не сприйняла цього об'єднання) Московська патріархія прийняла у свій склад, а, отже, і евхаристійне спілкування, без жодних перехресцувань, перерукопокладень і навіть без якогось окремого акту зняття анафем. Визнання і прощення було здійснено лише участю у спільній літургії і підписанням Акту про об'єднання.

Нещодавно Вселенська патріархія прийняла у євхаристичне спілкування ієрархів та клір Охридської (Північномакедонської) архієпископії, які із 1967 року перебували у розколі (після самопроголошення автокефалії). Предстоятель Церкви – митрополит Стефан, 5 червня 2022 р. отримав Томос про автокефалію від Сербського патріарха. Причому ніяких покаянь та пересвячень не відбувалося.

Тому нинішні претензії УПЦ МП, а також Московської патріархії загалом, разом із деякими іншими помісними Православними Церквами, до Вселенського патріарха з приводу «канонічності ієрархії» чітко означають наявність у Москви та її ситуативних союзників подвійних стандартів щодо вирішення одних і тих же церковних питань. А це є неприпустимим, оскільки йдеться про маніпуляцію канонами та православною традицією.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ

XII. Міф про не пов'язаність Української ПЦ Московського патріархату і Російської (Руської) Православної Церкви начолі з патріархом Кірілом

Для розуміння того, яким чином пов'язані між собою Українська ПЦ Московського патріархату і Російська Православна Церква (РПЦ), варто відкрити Статути цих Церков. Вони доступні на офіційних сторінках Церков. Оскільки Синод та Собор Української Православної Церкви 27 травня 2022 р. прийняв рішення про внесення змін до Статуту про управління, але офіційно його так і не оприлюднено, то будемо користуватися публікаціями з відкритих джерел від людей, які пов'язані з УПЦ МП. Понад місячна затримка з оприлюдненням «схваленого» Собором документу очевидно що пов'язана із внутрішньоцерковною боротьбою та намаганням «проросійської» частини УПЦ Московського патріархату відкотити ситуацію назад. Проект цього Статуту розглянемо окремо.

У ще діючому (станом на червень 2022 р.) Статуті «незалежної» УПЦ МП десять разів згадується Російська ПЦ або її патріарх. За цим документом, усі найважливіші кроки Церкви ухвалюються в Москві. Цікаво, що УПЦ МП роками доводила суспільству та державним органам, що ніякого зв'язку із Москвою не існує. А тому її структури не повинні виконувати чинне законодавство (закон про внесення змін у назву організації) і вказувати свою належність до Московської патріархії.

Так, у Статуті про управління УПЦ вказується, що ця Церква начолі з Онуфрієм з'єднана з Помісними Православними Церквами через РПЦ. Вона є «самокерованою частиною Руської Православної Церкви» і в своїй діяльності керується постановами Архиєрейського Собору РПЦ від 25-27 жовтня 1990 р. та даним Статутом при дотриманні державних законів.

Нижче приводимо пункти Статуту про управління УПЦ МП, у яких визначений зв'язок між двома Церквами.

Розділ «Загальні положення»¹⁶:

---

¹⁶ Дет. див.: Статут про управління Української Православної Церкви, прийнятий Собором Української Православної Церкви 25-27 листопада 1990 року, зміни до якого були прийняті на засіданнях Соборів єпископів Української Православної Церкви 27 травня 1992 року, 26 червня 1992 року та 21 грудня 2007 року // <http://orthodox.org.ua/article/statut-pro-uvpravl%D1%96nnya-ukra%D1%97nsko%D1%97-pravoslavno%D1%97-tserkvi-1>

- Українська Православна Церква з'єднана з Помісними Православними Церквами через **Руську Православну Церкву**.
- Українська Православна Церква здійснює свою спасительну діяльність на основі Святого Письма та Святого Передання, неухильно дотримується догматів православної віри та священних канонів і у своєму управлінні керується постановами Архієрейського Собору **Руської Православної Церкви** від 25-27 жовтня 1990 р. та даним Статутом при повазі до державних законів і дотриманні їх.
- Українська Православна Церква об'єднує єпархії, синодальні установи, благочиння, парафії, монастирі, духовні навчальні заклади, братства, сестринства та місії і є самокерованою частиною **Руської Православної Церкви**.

Розділ «Собор Української Православної Церкви»:

- До обов'язків Собору входить:
  - збереження канонічної єдності Української Православної Церкви, а також її канонічної єдності з **Руською Православною Церквою** та з усіма Помісними Православними Церквами;
  - нагляд за втіленням у життя рішень Помісних **Соборів Руської Православної Церкви**, Соборів Української Православної Церкви та ухвалених ними статутів.

Розділ «Собор єпископів Української Православної Церкви»:

- Собор єпископів діє на підставі священних канонів Церкви, постанов Помісних і Архієрейських Соборів **Руської Православної Церкви**, а також Соборів Української Православної Церкви.

Розділ «Предстоятель Української Православної Церкви»:

- Предстоятель Української Православної Церкви обирається пожиттєво єпископатом Української Православної Церкви і благословляється **Святішим Патріархом Московським і всієї Русі**.
- Ім'я Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України підноситься за богослужінням у всіх храмах і монастирях Української Православної Церкви після імені **Святішого Патріарха Московського і всієї Русі**.

- Як Предстоятель Української Православної Церкви, Митрополит Київський і всієї України є постійним членом Священного Синоду **Руської Православної Церкви**.
- Не пізніше трьох місяців після звільнення кафедри Предстоятеля Української Православної Церкви Місцеблюститель і Священний Синод Української Православної Церкви скликають Собор єпископів Української Православної Церкви для обрання її Предстоятеля – Митрополита Київського і всієї України та представлення його **Святішому Патріархові Московському і всієї Русі** для отримання Благословенної грамоти.

Порівняння головних статутних положень

Української Православної Церкви (предстоятель митрополит Онуфрій) і Православної Церкви України (предстоятель митрополит Епіфаній)

	УПЦ МП	ПЦУ ¹⁷
Обрання предстоятеля	Собором єпископів УПЦ, і благословляється Святішим патріархом Московським та представляється йому для отримання Благословенної грамоти	Помісним Собором, (зібрання кліру та мирян) який обирає з трьох кандидатів, запропонованих Архиєрейським Собором
З'єднана з Православними Автокефальними Церквами	З'єднана з Помісними Православними Церквами через Руську ПЦ. Є самокерованою частиною Руської ПЦ	Є самостійною частиною Єдиної, Святої, Соборної та Апостольської Церкви. Автокефальна Православна Церква
Церква керується	Святим Письмом та Святим Переданням, догматами православної віри та священних канонів, постановами Архиєрейського Собору Руської ПЦ від 25-27 жовтня 1990 р., рішеннями помісних Соборів РПЦ, Соборів УПЦ та ухвалених ними статутів	Святим Письмом, Священним Переданням, божественними та священними канонами та освяченою практикою Церкви, Патріаршим та Синадальним Томосом, який було надано 6 січня 2019 р., а також Статутом

¹⁷ Див.: <https://www.pomisna.info/uk/document-post/statut-ptsu/>

У неофіційно опублікованому варіанті Статуту про управління Української ПЦ (в редакції від 27 травня 2022 р.) викреслені всі згадування про Руську Православну Церкву та її патріарха. Але у її першому пункті вказується, що «Українська Православна Церква є самостійною і незалежною у своєму управлінні та устрої відповідно до Грамоти Патріарха Московського і всієї Русі Олексія II від 27 жовтня 1990 року».

Однак цією грамотою Московський патріарх надав «самокерування» (відсутній у канонах статус), а не автокефалію частині Руської (Російської) Православної Церкви. Автокефалію, за визнаними всіма православними Церквами правилами, може надавати лише Вселенський патріарх. Це підтверджує вся попередня історія надання й отримання томосів про автокефалію.

З православних канонів, прийнятих на Вселенських соборах, і принципи «незалежній державі – незалежна (автокефальна/помісна) Церква» (34 апостольське правило) також слідує, що в одній державі може бути лише одна православна автокефальна Церква (отриманий один томос). Про це в останній час підкреслювалося у виступах окремих предстоятелів помісних Церков.

Тому рішення Собору УПЦ МП від 27 травня 2022 року про зміни до Статуту про управління поставило більше питань, ніж надало відповідей.

Передусім – чи є діяння цього Собору самопроголошенням автокефалії? Деякі богослови рішення Собору називають «технічною» або «не проголошеною» автокефалією. Але, з канонічної точки зору, немає такої форми існування автокефалії, як «прихована». Це не «криптохристиянство», коли людина таємно сповідує християнство з метою збереження свого життя. Йдеться про статус церковної інституції, який має бути публічним та ідентифікованим іншими Церквами. Якщо цей статус «таємний», то як інші Церкви можуть його визнавати? З іншого боку, багаторічне цькування УПЦ Київського патріархату за «розкол», поставило УПЦ МП у ситуацію, коли вона й не може офіційно самопроголосити автокефалію. Адже тоді вона опиниться у ситуації, в якій 26 років була УПЦ КП.

Тобто УПЦ МП і надалі залишається частиною Московського патріархату і виконуватиме її Статут, незалежно від того, що написано у її власному Статуті про управління.

На користь останньої версії свідчить хоча б той факт, що УПЦ МП, яка завжди нервово і публічно реагує на перехід будь-якої своєї парафії до ПЦУ – заявляє про «рейдерство», «неправильне голосування», масово подає у суди тощо, практично взагалі не відреагувала на рішення Синоду Московського

патріархату від 7 червня 2022 р. про відокремлення від УПЦ МП Джанкойської, Симферопольської і Феодосійської єпархій і створення окремої Кримської митрополії у складі Московського патріархату.

Фактично Московський Синод грубо порушив постанови своєї вищої інстанції – Архиєрейського Собору Руської ПЦ (від 25-27 жовтня 1990 р.), а також й пункти Благословенної грамоти патріарха Московського Алексія II від 27 жовтня 1990 року, яка вписана навіть у нову версію Статуту про управління УПЦ МП. Проте це не отримало навіть осуду на рівні пересічних ієрархів, не кажучи вже про керівні органи.

Подібних фактів подвійних стандартів та підходів УПЦ МП можна навести багато. І їх можна пояснити лише одним – подальшою добровільною підпорядкованістю керівних структур УПЦ МП своєму московському центру. А спрямованість пунктів рішень Собору УПЦ МП від 27 травня 2022 р. вказує і їх головну мету – намагання зупинити переходи в ПЦУ. Для цього Собор навіть не побоявся піти на відверті маніпулювання фактами й дезінформацію суспільства.

XIII. Міф про церковнослов'янську мову як давню та сакральну¹⁷

Іноді від деяких прихильників Московського патріархату можна почути, що використання на богослужіннях церковнослов'янської мови засвідчує канонічні традиції, які оберігає УПЦ МП, не допускаючи використання української та інших національних мов. І тому це ще один вияв «канонічності» УПЦ МП.

Правда ж полягає в тому, що в християнстві немає поняття «священної мови». «Від самого початку християнської історії, – пише відомий московський церковний діяч, митрополит Іларіон Алфеев, – увагу Церкви було прикуто до Вісті, до проповіді, до місії, а не до фіксованого тексту конкретною «священною» мовою. Головна християнська молитва «Отче наш» була виголошена Сином Божим, Ісусом Христом, арамейською мовою. Християнська церква на своєму початку прийняла грецьку мову, як таку, що широко використовували на Середземномор'ї. Так, чотири Євангелія були прийняті церквою грецькою мовою, хоча як мінімум одне з них було спочатку

---

¹⁷ Матеріал написано з використанням базових тез праці: Олександр (Драбинко), митрополит Переяслав-Хмельницький і Вишневський УПЦ. Щодо дискусії про богослужбову мову // <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovnya/32065-shhodo-diskusiyi-pro-bogosluzhbovu-movu-chastina-iv.html>

записано «єврейською» мовою, а інші покладені «на папір» грецькою з різних джерел».

Якщо проаналізувати на яких мовах звершується богослужіння в різних церквах східного обряду, то побачимо, що це переважно сучасна мова, зрозуміла для прихожан. Хоча в деяких церквах є свої особливості, які склалися історично.

Так, у чотирьох давніх патріархатах, що займають перші чотири місця у диптиху (переліку православних автокефальних Церков), а саме – у Константинопольському, Олександрійському, Антиохійському, Єрусалимському, а також у Кіпрській, Елладській і автономній Синайській Церквах, використовується давньогрецька мова. Однак в Антиохійському та Єрусалимському патріархатах, де більшість пастви складають араби, богослужіння звершується і книжною арабською.

Константинопольський та Антиохійський патріархати, які мають великі діаспори, широко використовують в богослужінні й національні мови.

В Олександрійському патріархаті до початку ХХ ст. було близько 100 тис. греків та православних арабів. Але з 1963 р., завдяки активній місіонерській роботі в Африці, кількість вірян зросла до більш ніж п'яти мільйонів та продовжує зростати. Богослужіння звершуються не лише давньогрецькою та арабською, але й сучасними мовами африканських народів (біля 50 мов).

У Православній Церкві Фінляндії, яка веде свою історію з Валаамського монастиря, богослужіння відбувається фінською і карельською мовами.

Перші тексти національною мовою з'явилися в Грузинській ПЦ ще у V сторіччі. Мова, яка зараз використовується у богослужіннях, є давньогрецькою, оскільки вона склалася до ХІХ століття. Але ця мова краще зрозуміла грузинам, аніж українцям церковнослов'янська.

У Сербській ПЦ у ХVІІІ – на початку ХІХ століть церковнослов'янська мова були витіснена так званою «руськослов'янською» завдяки великому впливу Росії. Але в 1964 р. Священний Синод Сербської ПЦ санкціонував літургійне використання сучасної сербської мови. На сьогодні кожна парафія сама обирає мову богослужіння, але вживаються певні заходи, щоб сучасна сербська повністю не витіснила церковнослов'янську.

У Румунській ПЦ, яка діє на території Румунії та Молдови, до початку ХVІІІ ст. у богослужіннях вживалася церковнослов'янська мова. Але з перекладом богослужіння румунською, воно відбувається сучасною румунською мовою.

Болгарська ПЦ використовує в богослужіннях як церковнослов'янську, так і болгарську мову. Церковнослов'янська використовується для співу, а національна болгарська – для читання.

Прихожанами Польської ПЦ є переважно етнічні українці та білоруси. З моменту отримання у 1924 р. автокефалії, Польська ПЦ створила комісію, яка займалася перекладом літургійних творів. Проте й донині це не зроблено. Тому мовою богослужіння залишається церковнослов'янська.

У Албанській ПЦ традиційно використовувалася грецька мова. Але з відродженням церкви, після падіння комуністичного режиму в 1990-х роках, розпочата активна перекладацька робота на сучасну албанську. Тому нині використовуються дві мови – за бажанням парафії.

На території Чехії у Православній Церкві Чеських земель і Словаччини використовується чеська мова. Хоча православ'я було принесено на територію цих земель ще Кирилом та Мефодієм у IX ст., однак католицизм перемогло. У XIX ст., через відкриття російських православних приходів, мовою служіння стала церковнослов'янська, яка була незрозуміла чехам. Тому після перекладу богослужбової літератури читання та піснеспіву відбуваються чеською, але для російських парафій використовується церковнослов'янська. У Словаччині, де православні проживають компактно у східній частині, служби йдуть церковнослов'янською.

Православна Церква України використовує в богослужіннях українську мову. В УПЦ МП використовується переважно старослов'янська, проте використовується й українська (близько 200 парафій). Це становить біля 1,5%, від їх загальної кількості (переважно на Волині та Рівненщині).

Серед аргументів на користь вживання церковнослов'янської – це мова святих Кирила і Мефодія, та служіння давніми мовами має сакральне значення, є традицією багатьох помісних церков. Але, як вказано вище, церкви використовують переважно ту мову, яка зрозуміла прихожанам. Тому в одній помісній церкві можуть використовувати декілька мов.

Інколи богослужіння можуть відбуватися одночасно декількома мовами, включаючи давні мови, що історично використовувалися. І тут треба нагадати про підсумки Другого Ватиканського собору (1963-1965), на якому було прийнято Конституцію про богослужіння. Цим документом поривалося із півтора тисячолітньою традицією латинського богослужіння та дозволявся перехід на національні мови. Внаслідок цього зрозуміла кожному сучасна мова майже витіснила латинь. Сучасне та зрозуміле завжди витісняє старе, архаїчне. І тому старослов'янська мова, ймовірно всього, не витримає конкуренції з боку української, якщо буде дозволено обирати мови.

Однак, церковнослов'янська мова, яка вживається сьогодні – це новоцерковнослов'янська московського ізводу, яка оформилася під час реформи патріарха Никона у XVII столітті. І лише іноді використовується старочерковнослов'янська – дореформена редакція, і редагована новоцерковнослов'янська мова, яка була сформована на початку XX століття.

Крім того, Російська ПЦ, там де вона, на їх переконання, проводить місіонерську місію, широко використовує мови країн, де відбуваються богослужіння: англійську, французьку, німецьку, іспанську та багато інших. Це загальна практика Московської патріархії у парафіях у США та інших закордонних епархіях.

Так, 13 червня 2022 р., у свято Сходження Святого Духу, за благословенням патріарха московського Кіріла, голова місіонерського відділу Російської ПЦ очолив богослужіння літургії на іноземних мовах: англійській, німецькій і французькій. Підкреслено, що служіння в цей день іноземними мовами в Москві символічно, оскільки апостоли почали розуміти різні мови та спілкуватися ними. Пряма мова єпископа: «Уверен, что подобные богослужения будут весьма востребованы в таком городе, как Москва, ведь здесь проживают люди разных национальностей, которые были бы рады возможности молиться на более привычном для них языке. Будем надеяться, что вместе мы еще не один раз будем здесь собираться прославлять Господа, подобно апостолам, на разных языках»¹⁸. І це йде в розріз із твердженням про «сакральну мову» в Україні.

Ще 6 червня 1921 р. на Синоді єпископів України було визнано можливим звершення богослужіння українською мовою там, де цього бажають парафіяни (але не менше двох третин голосів). Дозвіл звершувати богослужіння українською мовою підтвердив і Собор Української Православної Церкви в листопаді 1991 р., а також Київська нарада єпископів, духовенства і мирян у вересні 1992 року. Московський патріарх Тихон (1917-1925) визнав, що це рішення повністю відповідає «духові Православної Церкви. Перед Господом усі рівні, й ім'я Боже славиться всіма мовами світу».

Сучасна українська мова активно використовується в богослужінні Українських ПЦ у США та Канаді, які знаходяться в юрисдикції Константинопольського патріархату та в інших помісних церквах. Мовний фактор допомагає сформуванню українські церковні громади та об'єднувати їх.

Як бачимо, Московський патріархат, частиною якої є УПЦ МП, широко послуговується національними мовами в багатьох державах. Але має

---

¹⁸ Див.: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5937036.html>

«особливе» ставлення саме до української мови. Водночас, наша мова активно вживається в православному богослужінні в багатьох помісних Церквах, що може свідчити більше про просування ідеї щодо «братерства трьох слов'янських народів» («руського міра») та відкидання всього, що цьому заважає. Передусім це мовне питання.

Водночас немає й не може існувати жодних віронавчальних чи канонічних перешкод для широкого вживання української мови у богослужіннях.

XIV. Міф про незалежність УПЦ МП у разі не поминання патріарха Московського

Окремі єпархії або окремі священнослужителі УПЦ МП після 24 лютого 2022 р. припинили поминання Московського патріарха. Зараз цей аргумент висувається всією УПЦ МП в якості підтвердження думки, що вони не мають відношення до Російської ПЦ.

Треба зауважити, що, по-перше, у більшості храмів і монастирів УПЦ МП ім'я Кіріла звучить так само, як воно звучало і до 24 лютого. Однак, завдяки тому, що більшість прихожан приходять лише на суботні або святкові богослужіння, вони не можуть цього чути.

По-друге, дозвіл не поминати предстоятеля Російської ПЦ був і раніше – за обставин, які цього вимагали. Тобто, нічого принципово нового не відбулося.

По-третє, в окремих священників УПЦ МП причини не поминати часто персональні – пов'язані з неприйняттям особистої позиції самого патріарха Кіріла та його проповідей. Позиція всієї Російської ПЦ при цьому не враховується і не критикується, хоча все керівництво Церкви несе відповідальність за схвалення й освячення війни.

Підпорядкування Української ПЦ Москві зберігається в будь-якому випадку. У Статуті УПЦ, як вже зазначалося, є вказівка на пряму підпорядкованість Московському патріархатові у багатьох питаннях, передусім спілкування з іншими Церквами виключно через Російську ПЦ, нагляд за втіленням у життя рішень Соборів Російської ПЦ тощо. А предстоятель УПЦ МП, митрополит Київський, є постійним членом Священного Синоду Російської ПЦ. І жодних заяв про те, що він вийшов із цього органу, також не було оприлюднено.

Поминання Московського патріарха і надалі відбувається – через предстоятеля УПЦ МП. Тому не поминання Кірила у парафіях чи окремих єпархіях, нині не є суттєвим порушенням, оскільки, за грецькою церковною традицією, у парафіях під час богослужінь можуть згадувати предстоятеля Церкви та правлячого архиєрея, а можуть лише правлячого архиєрея. А тоді уже він згадує предстоятеля. Інша справа, коли сам митрополит Онуфрій офіційно повідомить, що він розірвав молитовне спілкування з Московським патріархом і не буде його поминати жодним чином.

УПЦ МП нині віднайдена нова форма поминання Московського патріарха – у сукупності з іншими патріархами (за неповним, обраним списком). Відтак зв'язок із Московською патріархією зберігається. І це зрозуміло – адже і канонічно, і ментально ці Церкви тісно пов'язані між собою. Тому критерієм справжнього розриву відносин із Московським патріархатом буде або самопроголошення автокефалії, або об'єднання з Православною Церквою України, канонічною територією якої, згідно Томосу, є вся територія України. Проте обидва ці шляхи неприйнятні для ієрархії УПЦ МП. Причина в тому, що надто довго вони критикували українських «розкольників» із УПЦ КП, а після надання Томосу – всіляко знецінювали серед своїх вірних статус ПЦУ.

Виховавши таким чином своїх кліриків та прихожан, ієрархи УПЦ МП самі себе загнали у канонічну пастку, виходу із якої без «втрат» (розкаяння, визнання помилок) не існує. Хоча у них був унікальний шанс стати основою дійсно Української автокефальної Церкви, коли у жовтні 2018 р. Вселенський патріарх Варфоломій скасував лист (1686 р.) свого попередника – патріарха Діонісія, щодо надання права Московському патріархові поставляти Київського митрополита (обраного згідно давніх традицій в Україні). Всі ієрархи УПЦ МП були запрошені на Об'єднавчий Собор. Проте антиукраїнська налаштованість, недалекоглядність та гординя стали тоді на перешкоді об'єднанню.

XV. Чи може ПЦУ отримати статус патріархату?

Вирішення питання становлення на базі ПЦУ православного патріархату в Україні можливе. І про це свого часу говорив і Константинопольський патріарх Варфоломій. Зважаючи на кількість віруючих та громад, давність нашої Церкви та її заслуги перед Вселенським православ'ям, що засвідчується й вагомим сонмом українських святих і мучеників за віру, можна висловити

впевненість, що такий статус наша Українська ПЦ (Православна Церква України) матиме. Але не одразу.

Румунська ПЦ, наприклад, у 1885 р. отримала Томос про автокефалію теж у статусі митрополії. Лише через 40 років (у 1925 р.) православні румуни домоглися проголошення патріархату. Константинопольський патріархат видав для цього ще один Томос уже із зазначенням нового статусу Церкви.

Подібна історія була і в Болгарській ПЦ. Правда, болгари в своїй історії перед тим двічі мали вже своїх визнаних патріархів, а тому вони не прийняли відновлення їх автокефального статусу у 1945 р. у ранзі митрополії. Вісім років болгари послідовно домагалися відновлення патріаршества. І ця їх боротьба зрештою, була успішною – вони нині визнані патріархатом всіма помісними Церквами.

Обумовимо лише, що однією із умов зміни статусу із митрополії на патріарший устрій буде об'єднання з ПЦУ більшості єпархій, які нині перебувають в УПЦ МП. Іншою необхідною умовою повинен стати ріст міжнародного і міжцерковного авторитету ПЦУ, її богословських напрацювань, активна участь в міжнародних міжправославних і міжхристиянських проєктах. Адже статус патріархату підніме нас у диптиху на десяте місце, що багатьом Церквам може не сподобатися. І компенсувати це незадоволення можна лише авторитетом.

XVI. Перехід церковної громади до Православної Церкви України (опис процедури реєстрації змін у статуті громади із відповідним переліком документів, підказки щодо спрощення процесу підготовки документів, взірці документів)

Законодавчі акти, які регламентують зміну підлеглості релігійних громад (парафій) УПЦ МП шляхом переходу до Православної Церкви України, наступні:

1. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»;
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

З метою зміни підлеглості в канонічних та організаційних питаннях, тобто зміни підпорядкування, Релігійна громада має внести зміни до свого статуту шляхом викладення його в новій редакції. Зміни до статутів релігійних організацій підлягають:

1. Реєстрації органами, що здійснюють функції у сфері культури та релігії, а саме – обласними державними адміністраціями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.
2. Державній реєстрації статуту в новій редакції в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України.

У час дії воєнного стану, згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», функції з реєстрації перейшли від обласних державних адміністрацій до обласних військових адміністрацій.

Ці обов'язки покладені на Департамент з питань культури, який має різні назви в залежності від області (наприклад, Департамент з питань культури, національностей та релігій, Департамент культури і туризму тощо).

Для державної реєстрації статуту релігійної громади у новій редакції до обласної державної адміністрації/військової адміністрації подаються:

1. Протокол загальних зборів релігійної громади про внесення змін і доповнень до статуту релігійної громади (Додаток 2) – 1-3 екземпляри;
2. Список членів релігійної громади, які беруть участь у загальних зборах членів релігійної громади. Додаток №1 до Протоколу (Додаток 3) – 1-3 екз.;
3. Список членів, які підтримали та прийняли рішення змінити підлеглість релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях, а також внесені зміни до Статуту. Додаток №2 до Протоколу (Додаток 4) – 1-3 екз.;
4. Статут релігійної організації – 3 екз.;
5. Оригінал або належним чином засвідчена копія чинної на дату подання документів редакції статуту (положення) релігійної громади, до якого мають бути внесені зміни і доповнення, з відміткою про державну реєстрацію (з усіма змінами, що до нього вносились);
6. Заява про реєстрацію Статуту релігійної організації (Додаток 5) – 3 екз.

Точну кількість примірників документів Вам повідомлять в обласній державній адміністрації/військовій адміністрації, оскільки законодавством не встановлена їх кількість і це віддається на розсуд виконавчого органу влади.

Протокол загальних зборів і списки членів релігійної громади у вигляді додатків №1 та №2 до Протоколу підписуються обраними на зборах головою та секретарем зборів. Передбачена можливість мати оригінали списків у одному екземплярі (з підписами), а два екземпляри додати у вигляді нотаріальних або звичайних копій.

Статут парафії підписується керівником відповідної єпархії. Статут релігійної громади в новій редакції не прошивається. Він буде наданий єпархією за Вашим місцезнаходженням. Для цього зв'яжіться напередодні проведення зборів з представниками Православної Церкви України з найближчих храмів або безпосередньо з центральними органами управління. Вони також допоможуть Вам у підготовці документів для проведення церковних зборів громади. Контактний телефон можна знайти на сайті Православної Церкви України в розділі «Контакти» <https://www.pomisna.info>.

У разі відсутності у громади Статуту парафії з відповідними змінами до нього, він може бути наданий до Департаменту з питань культури обласної державної адміністрації/військової адміністрації з Державного архіву відповідної області або може бути наявності в самому департаменті.

Заяву про реєстрацію Статуту підписує діючий керівник парафії, відповідно до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або уповноважений представник релігійної громади, обраний на загальних зборах.

У разі зміни місцезнаходження релігійної громади (юридичної адреси) має бути подано належним чином засвідчену копію документа про право власності чи користування приміщенням та відповідну Заяву власника приміщення про згоду на надання адреси за місцезнаходженням релігійної громади (Додаток 6), зазначеної в Статуті (у 3 екземплярах).

Згідно із ст.8 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації», релігійна громада є місцевою релігійною організацією віруючих громадян одного і того ж культу, віросповідання, напрямку, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб.

Мінімальна кількість людей на зборах релігійної громади, яка може прийняти рішення щодо створення нової парафії або щодо внесення змін до діючого Статуту, складає 10 осіб. Члени громади повинні досягти 18-річного віку. Переважно саме така кількість людей була засновниками парафій, створених Українською Православною Церквою з 1991 р. до сьогодні. Практика показує, що це найбільш довірені та близькі до священнослужителів люди. Невелика кількість засновників також пов'язана зі спрощенням підготовки документів, оскільки вони ретельно перевіряються державними органами та їх практично завжди приходиться переробляти. Це означає, що їх потрібно в тому числі повторно підписувати, що складно при великій кількості людей на загальних зборах.

У разі прийняття рішення про скликання загальних зборів релігійної організації, запрошення здійснюються через оголошення або особисто

(телефоном, особисті запрошення тощо). Визначеного законодавством способу інформування про загальні збори релігійної організації немає.

Для спрощення процесу складання списків членів релігійної організації, ці списки можуть бути попередньо підготовлені з внесенням особистих даних: ПІБ, дати народження та місця реєстрації. Поставити власний підпис людина може вже у день проведення зборів, підтвердивши свою присутність.

У першу чергу, на загальних зборах необхідно обрати голову та секретаря (питання №1). Функція голови зборів – вести їх за порядком денним та підписати документи для подання на державну реєстрацію, а саме:

- Список членів релігійної громади, які беруть участь в загальних зборах членів релігійної громади (додаток №1 до Протоколу).
- Список членів, які підтримали та прийняли рішення змінити підлеглість релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях, а також внести зміни до Статуту (додаток №2 до Протоколу).
- Протокол загальних зборів релігійної громади.

Обов'язки секретаря – це ведення Протоколу під час зборів та підписання тих же документів, що і голова: двох Списків членів громади і Протоколу. Після цього їх повноваження закінчуються.

Другим питанням порядку проведення зборів релігійної громади може бути обрання лічильної комісії. Це у випадку, якщо кількість учасників зборів велика та голова не в змозі особисто порахувати кількість голосів. Кількість членів лічильної комісії – три особи.

Третім питанням порядку денного розглядається встановлення списку членів Загальних зборів релігійної громади. Це означає, що голосуванням визначається перелік людей, які є членами загальних зборів, на яких приймаються рішення щодо зміни підлеглості громади, зміни назви парафії, зміни юридичної адреси тощо.

Результатом голосування є затвердження Списку членів релігійної громади, які беруть участь у загальних зборах членів релігійної громади (тобто додатку №1 до протоколу, який подається для державної реєстрації). Оскільки для потреб державної реєстрації бажано мати друковані реєстри, то вони можуть бути заздалегідь роздруковані в необхідній кількості листів, у тому числі з внесенням особистих даних членів громади.

Наступним, четвертим питанням порядку денного є розгляд питання про зміну підлеглості (юрисдикції) релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання –

Православної Церкви України. Саме за цим рішенням і відбувається подальший перехід до канонічного і організаційного підпорядкування Православній Церкві України.

Питання №5 – про зміну найменування релігійної громади. Оскільки відбувається зміна підпорядкованості громади (храму), то це відображається і у назві парафії, оскільки додається частина «_____ ЕПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ)».

Також треба зауважити, що протягом адміністративно-територіальних реформ (остання з яких була закінчена у 2020 р.), той чи інший населений пункт міг належати до різних районів. Оскільки в назві парафії вказується назва відповідного району, то це також вноситься в якості змін назви релігійної громади.

При бажанні, загальні збори можуть змінити назву релігійної громади та, відповідно, й храму на іншу. Наприклад, Свято-Богоявленську парафію змінити на парафію Святого Благовірного князя Ярослава Мудрого тощо. Такі зміни також можуть розглядатися у даному питанні. Але при веденні протоколу загальних зборів необхідно вказувати діючу за Статутом назву релігійної громади.

Дуже часто юридичною адресою, тобто місцезнаходженням релігійної громади, є домашня адреса одного з засновників парафії. У разі прийняття змін до Статуту та входження у Православну Церкву України, іноді виникає питання щодо подальшої юридичної адреси. Зазначимо, що ця адреса не виконує ніяких завдань, окрім того, що за нею буде зареєстрована громада та туди можуть приходити листи від державних органів. Іноді може бути прийняте рішення про збереження існуючої юридичної адреси, якщо державні органи не будуть вимагати підтвердження вже існуючої. Проте краще змінити юрадресу на домашню або робочу адресу когось із нинішнього активу громади. У разі якщо це питання розглядається, то воно є шостим у порядку денному загальних зборів.

Для реєстрації релігійної громади за новою юридичною адресою, потрібно надати документ, що підтверджує право власності на нерухомість фізичної особи, яка бере участь у загальних зборах. Це може бути свідоцтво про право власності або договір купівлі-продажу. Краще ще додати витяг із державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності.

Юридичною адресою може бути як житлове приміщення, так і нежитлове, що належить людині, яка бере участь в зборах та яка внесена до списку членів релігійної громади. Також ця особа підписує заяву, в якій

вказує, що вона дає згоду на розміщення юридичної адреси (місцезнаходження) за адресою, яка вказана в цій заяві, і належить їй.

Кращим варіантом юридичної адреси є сам храм, оскільки в такому разі знімається питання щодо належності права власності на нього. Оскільки часто, починаючи з 1991 р., храми будувалися не за всіма будівельними нормами й стандартами, або ж вони є історичними будівлями, і також не мають відповідних документів про введення в експлуатацію, то отримати довідку про те, що юридичною адресою громади є саме храм, інколи буває проблемно. В такому випадку храм може й не мати власної поштової адреси. Таку довідку надає керівництво територіальної громади або староста в разі наявності відповідних повноважень та печатки.

Питання «Про внесення змін та прийняття Статуту релігійної громади шляхом викладення його в новій редакції» передбачає закріплення в Статуті раніше розглянутих питань: про зміну її підлеглості у канонічних та організаційних питаннях; про зміну назви (це відбувається навіть у разі збереження назви храму, але через зміну підлеглості це відбивається на загальній назві парафії).

У зв'язку із прийняттям рішення про зміну підлеглості релігійної громади в канонічних та організаційних питаннях (питання №8) шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Православної Церкви України – приймається рішення під час богослужінь здійснювати поминання таким чином: «Владику і отця нашого Епіфанія, Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України».

Черговим питанням (№9) загальних зборів є обрання голови та членів парафіяльної ради релігійної громади. А саме – голови, помічника голови та скарбника. Вони обираються на трирічний термін.

Парафіяльна рада є органом управління парафії в період між парафіяльними зборами. Вона складається з настоятеля храму (за посадою), голови (церковного старости), його помічника (заступника) та скарбника (бухгалтера). Права та обов'язки парафіяльної ради прописані в Статуті ПЦУ, який разом з іншими документами подається на реєстрацію. Парафіяльна рада визначає джерела формування коштів та майна, необхідних для функціонування парафії, пропонує на затвердження парафіяльним зборам проекти клопотань і звернень до архиєрея і органів державної влади, забезпечує порядок під час здійснення богослужінь. Також вона розглядає інші питання діяльності парафії.

Іноді державний реєстратор може вимагати внесення окремого питання про звільнення попереднього голови парафіяльної ради – церковного

старости. У такому разі спочатку загальні збори звільняють попереднього голову, а далі вже обирають нового на цю посаду.

До ревізійної комісії релігійної громади обирають голову та двох членів строком на три роки (питання №10). Не може бути обрана членом ревізійної комісії особа, яка раніше була обрана до парафіяльної ради, члени сім'ї настоятеля храму та голови парафіяльної ради (церковного старости), або яка перебуває з ними у духовному єднанні. Наприклад, є кумами настоятеля чи голови парафіяльної ради. Ревізійна комісія перевіряє фінансово-господарську діяльність парафії.

Передостаннім питанням розглядають надання повноважень голові та секретарю загальних зборів на підписання протоколу і двох списків членів релігійної громади.

Останнім розглядається питання реєстрації всіх прийнятих на загальних зборах змін. Зокрема, внесення змін до Статуту релігійної громади та його державної реєстрації. Для цього уповноважують людину, яка підпише заяву про реєстрацію і буде подавати документи на державну реєстрацію. Бажано, щоб ця людина була обізнана у законодавстві й підготовці документів. Наприклад, це може бути юрист або адвокат. Загальні збори, за пропозицією головуючого, обирають таку людину. А до Протоколу №01 загальних зборів вноситься ПІБ (прізвище, ім'я, по-батькові) цієї особи, дані його паспорту (старого взірця або ID-картки), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (ідентифікаційний код).

Всі рішення приймаються простою більшістю голосів. І лише питання щодо зміни підлеглості Релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до Православної Церкви України (№4 в Протоколі №01, Додаток 2), а також про внесення змін та прийняття Статуту Релігійної громади шляхом викладення його в новій редакції (№7 в Протоколі №01, Додаток 2) не менш ніж 2/3 голосів від усіх присутніх на зборах.

Для державної реєстрації змін у Статуті ще потрібно провести реєстрацію в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України. Для цього державному реєстратору подається:

1. Заява (форма 2) щодо державної реєстрації юридичної особи (крім громадських формувань та органів влади) – 1 екз.
2. Нотаріально завірений Протокол загальних зборів релігійної громади – 1 екз.
3. Статут релігійної громади – 1 екз.
4. Квитанція про оплату адміністративного збору.

На жаль, неодноразово приходиться стикатися із намаганням Національної поліції втрутитися в процес проведення зборів членів релігійної громади, часто – з метою відстоювання інтересів прихильників УПЦ МП. Для цього деякими правоохоронцями навіть опрацьовані методичні рекомендації для доведення членам релігійної громади, які не відповідають дійсності. Так, безпідставно стверджується, що саме по собі проживання на території населеного пункту не дає підстави бути членом релігійної громади. При цьому збори начебто не є легітимними, якщо:

- Проведено перехід загальними зборами села, а не парафіяльними зборами релігійної організації УПЦ.
- Участь у даних зборах брали жителі села, а не особи, які є членами релігійної громади села.
- У зборах беруть участь особи, які не є членами релігійної громади, не входять до управлінського складу даної релігійної організації та ніколи не перебували в її структурі, не брали участь у її управлінні.
- Вирішення питання щодо зміни юрисдикції даної релігійної громади відбулося «не уповноваженими особами», які не входять до релігійної громади.

Також стверджується, що особи, які не входять до релігійної громади, не уповноважені на припинення повноважень керівника парафіяльної ради. За результатами опитування деяких церковних громад, які були створені в 1990-х або на початку 2000-х років, частина людей, які були засновниками парафій, вже померли. Але слід врахувати, що засновники релігійної громади, як і в будь-якій іншій громадській організації, виконують свою функцію лише у час заснування такої громади. У подальшому вони можуть і не брати участь в її життєдіяльності. Насправді ж членами громади є ті, хто ідентифікує себе як член відповідної релігійної громади та досяг 18 років. Така позиція підтверджується й відповідними рішеннями Верховного суду України.

Згідно ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію», основними повноваженнями поліції є:

- 1) здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;
- 2) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень і вживання в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- 3) вживання заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях та інших публічних місцях.

Саме тому Національна поліція не має права втручатися в процес складання документів щодо зміни юрисдикційної належності релігійної громади. Наполягання на такому праві з боку представників правоохоронних органів є порушенням ст. 364 та 365 Кримінального кодексу України. А саме – зловживання владою або службовим становищем і перевищення влади або службових повноважень відповідно.

Право виносити рішення щодо повноважень та правильності складання документів покладено на обласні державні та Київську міську державну адміністрацію.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА

XVII. Участь Російської ПЦ у війні проти України

Війна Росії проти України почалася у 2014 р. із захоплення Криму, якому одразу керівництво Кремля та телевізійні пропагандисти стали надавати статус «сакрального місця». На окупованому півострові місцева влада витісняє і репресує членів українських Церков (і не лише православних). Але УПЦ МП, навпаки, має повне сприяння – створює нові приходи, отримує нерухомість та земельні ділянки.

Найбільших гонінь у Криму після 2014 р. зазнала УПЦ Київського патріархату. Йдеться про безпрецедентний тиск російської влади, наслідком якого стало десятикратне зменшення кількості громад УПЦ КП (із 49 громад діючими на півострові залишилися лише 5). Кількість священників зменшилася із 22 до 4, оскільки почалися персональні репресії. Так, у березні 2019 р. у Сімферополі був заарештований архієпископ Кримської єпархії ПЦУ Климент, після цього він вимушений був покинути півострів.

8 серпня 2021 р. російські силовики з «Центру боротьби з екстремізмом» перервали богослужіння архимандрита Даміана, настоятеля монастиря Святого Димитрія Солунського Кримської єпархії Православної Церкви України, звинувативши його в незаконній місіонерській діяльності. Територія, куди увірвалися силовики – приватний будинок архимандрита. Проте це не завадило скласти протокол та подати на нього в суд.

Подібних фактів дискримінації за релігійною ознакою українців і кримських татар, які живуть у Криму, можна навести десятки. Причому на територіях окупованих Донеччини та Луганщини ситуація ще гірша.

З іншого боку, в храмах і монастирях Кримської й Сімферопольської єпархій УПЦ МП 4 березня 2022 р., вже після широкомасштабної агресії проти нашої держави, пройшли молебні «за мир в Україні», у яких «російська церква» просить «пом'якшити жорстокість» українців, яких «роздирають чвари та негаразди».

Священики УПЦ МП в Криму «укріплюють бойовий дух і підтримують правильну мотивацію» російських військових. Так, 14 березня 2022 р. протоієрей Василь Гумаров провів планову зустріч із військовослужбовцями Чорноморського флоту РФ на тему «Блаженні миротворці». Раніше, 20 лютого

цього ж року, цей священник Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП благословляв військових Криму на «захист Батьківщини».

У Севастополі протоієрей УПЦ МП Сергій Поливцев відвідав поранених у результаті вторгнення в Україну в госпіталі та наголосив, що вони «правильно розуміють свою роль у проведенні спеціальної операції в Україні, впевнені в правоті й святості своєї справи та бажають повернутися до строю, щоб боротися до перемоги».

На цьому фоні співпраці із окупантами та уникання назвати Росію агресором, Синод УПЦ Московського патріархату, який відбувся у Києві 12 травня 2022 р., причиною широкомасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. фактично назвав Православну Церкву України (!).

З 24 лютого 2022 р. загинуло чотири священника Православної Церкви України. У перші дні широкомасштабної війни був розстріляний біля Іванкова отець Максим Козачина. 5 березня був вбитий на блок-посту в Ясногородці отець Ростислав Дударенко. Обидва жили та загинули на Київщині. 13 березня ПЦУ повідомило про смерть у Волновасі капелана Платона Моргунова. А 19 червня приголомшила сумна звістка про загибель капелана Михайла Гергелюка.

Майже 70 днів знаходився у полоні отець Василь Вирозуб з Одеси, який вирушив разом з цивільним судном «Сапфір» до острова Зміїний, щоб забрати тіла загиблих прикордонників. Біля острова судно було захоплено росіянами. Нині з багатьма священниками, які знаходяться на захопленій Росією українській території, відсутній зв'язок.

Фіксуються численні випадки колабораціонізму з боку кліриків УПЦ МП – йдеться про допомогу російським військовим на окупованих територіях або на територіях, де відбуваються воєнні дії. Зокрема, у перший же день широкомасштабної війни проти України, під Гостомелем, який штурмував російський десант, був затриманий протоієрей УПЦ МП Михайло Павлушенко. У нього знайшли записи та спеціальне приладдя для коригування вогню, що засвідчували його роботу на ворога. Проте ці дії й досі не отримали належної оцінки з боку держави.

У Лисичанську настоятель Свято-Тихвинської церкви Андрій Павленко був інформатором окупантів, передаючи їм дані щодо чисельності, дислокації та озброєння Збройних сил України у Сіверодонецьку. 26 березня він був затриманий.

Протоієрея храму Архистратига Михаїла у Бородянці Віктора Талько місцеві жителі небезпідставно звинувачують у співпраці у лютому-березні з окупантами. Зокрема, у наданні інформації про місцевих жителів, а також

організації вивозу місцевих жителів у Білорусь (які обманом були зібрані отцем у храмі). У своє виправдання представникам ЗМІ він сказав наступне: «Українська влада тепер зображує російських солдатів жахливими. Але насправді російські солдати були іншими». І це в Бородянці, яка стала жахливим символом справжнього обличчя «руського міра».

8 квітня Службою Безпеки України був затриманий Сергій Решетняк – клірик Каменської єпархії УПЦ МП з села Безбородьково Дніпропетровської області. З 24 лютого священник під час богослужінь підтримував позицію патріарха РПЦ Кіріла та дії окупаційної влади, виправдовував військове вторгнення. При обшуку в нього знайшли символіку Російської Федерації, пропагандистські листівки з закликком, що «Війна з Україною буде короткою і закінчиться повною перемогою Росії».

У середині квітня до суду був направлений обвинувачувальний акт щодо 64-річного настоятеля храму УПЦ МП Новоград-Волинського району Житомирської області (в інтересах слідства прокуратура області не називає його імені). За даними слідства, він відкрито наголошував на необхідності підтримки російського вторгнення до нашої країни задля «визволення українців від нацистів і бандерівців, захисту російськомовного населення».

Наприкінці квітня від голови Луганської ОГА (ОВА) Сергія Гайдая стало відомо, що в Сіверодонецьку Луганської області священнослужитель УПЦ МП передавав росіянам дані щодо розташування українських військовослужбовців.

9 травня 2022 р. священник УПЦ МП Генадій Шкіль у Херсоні святкував разом із загарбниками «день перемоги». Він прийшов на це «свято» разом із синами у георгіївських стрічках і багато фотографувався з російськими військовими. Цього ж дня у Дніпрорудному (Запорозька область) священник УПЦ МП, настоятель Храму Успіння Пресвятої Богородиці, протоітерей Сергій Кляхін святкував «день перемоги» спільно із російськими військовими.

І це лише незначна частина великого переліку фактів колабораціонізму кліриків УПЦ МП. Проте керівництво цієї структури не визнає ці факти і намагається звинувачувати українські правоохоронні органи та громадські організації у брехні і наклепах. Натомість, тих кліриків, які приймають рішення відмежуватися від Московського патріархату і його предстоятеля Кіріла, позбавляють сану і забороняють у служінні. І це при тому, що жодного покарання не отримали ті клірики, які підтримали збройну агресію та численні вбивства мирного населення України.

Московський патріарх Кіріл у публічній площині неодноразово висловлювався щодо розв'язаної Росією війни проти України. Він підтримує та

благословляє дії країни-агресора, попри те, що в Україні є віруючі його Церкви. Практично у кожній промові Кіріла після 24 лютого 2022 р. звучать ідеї кремлівської пропаганди, зокрема виправдання військової агресії та захоплення території.

У своїх зверненнях патріарх навіть додумався стверджувати, що «на Україну ніхто не нападав», а Росія лише захищає свої кордони та «визволяє» «братній народ» України. Він також неодноразово закликав молитися за тих, хто фактично здійснює військові злочини проти мирних українських мешканців, оскільки, на думку патріарха, це є «відстоювання» якоїсь «справедливості».

Патріарх Кіріл вважає, що перемога отримується за рахунок зброї, а не духу, а запорукою єдності між Росією та Україною він бачить «єдину православну церкву», яка в Україні представлена УПЦ МП, яку очолює митрополит Онуфрій.

Для наглядності – ось витяги із деяких промов.

3 травня 2022 р., під час літургії в Архангельському соборі московського Кремля: «Мы ни с кем не хотим воевать, Россия никогда ни на кого не нападала. Это удивительно, когда великая и могучая страна ни на кого не нападала, она только защищала свои рубежи». ¹⁹

25 квітня 2022 р., після служби в Успенському соборі Кремля: «Сегодня наш народ особенно нуждается во внутреннем единстве. Непросто все складывается вокруг нашего отечества... И потому народ наш сегодня должен особенно сплотиться вокруг этого исторического центра всея Руси — вокруг града Москвы, понимая, что только в единстве наша сила, и покуда будем едины и сильны, покуда будем сохранять веру в сердцах, покуда будем вдохновляться великим примером наших предшественников, вот до тех пор и будет Россия непобедима».

«Победа – это не всегда победа оружия, но и победа духа» ... А сегодня «очень многие хотели бы, чтобы этот дух исчез». ²⁰

3 квітня 2022 р., по закінченні літургії в патріаршому соборі на честь Воскресіння Христового – головному храмі збройних сил РФ, при передачі ікони з мощами: «Сегодня слово «независимость» часто прилагается почти ко всем странам мира. Но это неправильно, потому что большинство стран мира

---

¹⁹ Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5922848.html>

²⁰ Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5920989.html>

находятся сейчас под колоссальным влиянием одной силы, которая сегодня, к сожалению, противостоит силе нашего народа. И поелику это так, поелику там большая сила, то и мы должны быть очень сильными. Когда я говорю «мы», я имею в виду, в первую очередь, Вооруженные силы – но не только. Весь наш народ сегодня должен проснуться, встрепенуться, понять, что наступило время особенное, от которого может зависеть историческая судьба нашего народа.

Именно поэтому я сегодня именно здесь, в этом храме, совершал Божественную литургию – чтобы встретиться в первую очередь с представителями наших Вооруженных сил, обратиться к ним, а через них – ко всей нашей армии, к флоту, ко всем защитникам Отечества, чтобы они сознавали историческую важность переживаемого момента.

Всех вас, мои дорогие – Преосвященные владыки, отцы, братья, сестры, военнослужащие, военачальники, молодежь наша, – я еще и еще раз сердечно приветствую и поздравляю с этим воскресным днем и желаю всем нам сохранить силу духа, способность молиться и за Отечество, и за самих себя, способность всегда сохранять внутреннюю силу, которая может транслироваться в разные жизненные ситуации, в том числе умножая мощь наших Вооруженных сил». ²¹

18 березня 2022 р., під час відкриття Вищої Церковної Ради Руської Православної Церкви у храмі Христа Спасителя в Москві:

«Хотел бы также сказать, что происходящее на Украине требует от нас не только серьезного анализа с церковной точки зрения, но и наших молитв. И еще раз подчеркнуть, что Русская Церковь, несмотря на очень негативный политический контекст, призвана сегодня сохранять духовное единство нашего народа – русского и украинского народов – как единого народа, вышедшего из Киевской купели Крещения. Это единство, несомненно, подвергается определенным опасностям в условиях военных действий, а если говорить о внешнем факторе, то интернет-пространство, информационное пространство также стало полем битвы, и в этом пространстве присутствует очень много дезинформации, прямой лжи, провокационных заявлений, которые способны возбудить негативные чувства людей, препятствуют скорейшему разрешению конфликта и примирению.

И в этом контексте я считаю особенно важным то, что происходит сегодня в нашей Церкви – в Российской Федерации, на Украине, в Белоруссии, других странах. Полагаю, что позиция Церкви может стать реальным миротворческим

---

²¹ Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5914188.html>

фактором, положительно воздействующим на то, что происходит в братской для нас Украине. Мы должны особенно ревностно возносить молитвы о мире и, конечно, сопровождать нашу молитву конкретными делами». ²²

6 березня 2022 р., по закінченні літургії у Храмі Христа Спасителя у Москві: «Прощение без справедливости есть капитуляция и слабость. Поэтому прощение должно сопровождаться неперменным сохранением за собой права стоять на стороне света, на стороне божьей правды. Мы вступили в борьбу, которая имеет не физическое, а метафизическое значение. Кто нападает сегодня на Украину, где восемь лет идет подавление и истребление людей в Донбассе; восемь лет страданий, и весь мир молчит – что это означает?

Наши братья на Донбассе, православные люди, несомненно, страдают, и мы не можем не быть с ними – в молитве в первую очередь. Будем молиться, чтобы в эту радость Воскресения все те, кто сегодня воюет, кто проливает кровь, кто страдает, также вошли в мире, и в спокойствии, и в радости. Потому что какая же будет радость, если одни в мире, а другие во власти зла и в скорби междоусобной брани!» ²³

27 лютого 2022 р., після літургії у Храмі Христа Спасителя у Москві: «Сегодня мы тоже нуждаемся в единстве – в единстве с нашими братьями и сестрами на Украине. Не дай Бог, чтобы нынешняя политическая ситуация в близкой нам братской Украине была направлена на то, чтобы злые силы, которые всегда боролись с единством Руси и Русской Церкви, одержали верх.

Мы должны молиться за восстановление мира, за восстановление добрых братских отношений между нашими народами. Залогом этого братства является наша единая Православная Церковь, которая на Украине представлена Украинской Православной Церковью, возглавляемой Блаженнейшим Онуфрием. Сегодня особая молитва о Блаженнейшем Онуфрии, о Церкви нашей и о благочестивых чадах наших. Пусть Господь хранит землю Русскую. Когда говорю «Русскую», то употребляю древнее выражение из «Повести временных лет» – «Откуда есть пошла Русская земля». Землю, в которую ныне входят и Россия, и Украина, и Беларусь, и другие племена и народы». ²⁴

---

²² Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5909544.html>

²³ Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5904390.html>

²⁴ Див. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5906514.html>

XVIII. Руйнування та пошкодження релігійних споруд протягом 2022 р.

З початку широкомасштабної війни Росії проти України (з 24 лютого до початку травня 2022 р.) було пошкоджено понад 116 споруд культового призначення.²⁵ Найбільше споруд, що зазнали руйнувань внаслідок агресії, знаходиться в Донецькій, Київській і Харківській областях. У кожній з них знищено, або пошкоджено щонайменше по 20 культових приміщень. На ці три області приходить понад половина з усіх зафіксованих, станом на середину червня 2022 р., ушкоджень будівель, що належать різним релігійним спільнотам та Церквам.

Всього ж зазнали втрат культові споруди у 13 областях України: у Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській та Чернігівській.

Переважна більшість знищених або пошкоджених будівель, а саме 91 із 116 – це православні храми. Також постраждали 14 протестантських храмів, 3 римо-католицьких, 1 греко-католицький, 3 мусульманських та 4 – іудейських.

7 березня в селі Заворичі Броварського району Київської області в результаті обстрілів згоріла Георгіївська церква збудована в 1873 році.

5 березня внаслідок обстрілу постраждав храм Вознесіння Господнього в селі Бобрик Київської області.

²⁵ Див. <https://dcss.gov.ua/shchonaymenshe-116-sporud/>

10 березня в результаті обстрілу окупантів зруйновано храм на честь пророка Іллі та Апостола Андрія Первозванного в селі Мостище Фастівського району Київської області.

25 березня о 4-й годині ночі російський танк чотирма пострілами вщент зруйнував у с.Лук'янівці Баришівського району Київщини храм Вознесіння Господнього – пам'ятку української дерев'яної архітектури 2-ї половини XIX століття.

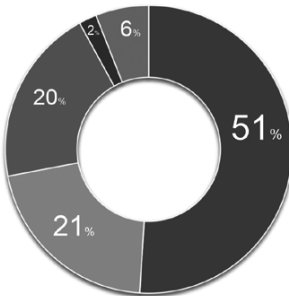
У с. Загальці Київської області через обстріл зруйновано Миколаївський храм.

Карта пошкоджених споруд релігійних спільнот станом на 5 травня 2022 р.

XIX. Соціологічні дані щодо підтримки в Україні ідеї розриву УПЦ із Московським патріархатом

Як має вчинити держава з УПЦ московського патріархату, %?

- 51% Заборонити
- 21% Не заборонити, але позбавити пільг, скасувати договори оренди церковних приміщень
- 20% Не втручатися в діяльність церкви
- 2% Інше
- 6% Важко відповісти

Квітень 2022, Група «Рейтинг»

За результатами опитування українців, проведеного в квітні 2022 р. групою «Рейтинг», 51% вважає необхідним заборонити УПЦ МП на рівні

держави, 21% – забороняти не потрібно, але треба позбавити пільг і скасувати договори оренди церковних приміщень. Ще 20% опитаних виступають за те, щоб держава не втручалась у діяльність церкви, 2% надали іншу відповідь, а 6% було важко відповісти на питання.

Чи підтримуєте Ви ідею розриву зв'язків УПЦ московського патріархату з Російською Православною Церквою, %?

Група «Рейтинг»

Ідея розриву зв'язків УПЦ МП із Російською Православною Церквою суттєво збільшила кількість своїх прихильників. Так, у березні 2022 р. її підтримувало 63% опитаних, а в квітні вже 74%. Байдуже до цього ставилось 18% у березні та 15% у квітні. Не підтримувало таку ідею 9% в березні та 7% - в квітні. Тих, кому важко було відповісти на питання, також стало значно менше: чисельність таких впала за місяць з 10% до 4%. Соціологічне дослідження було проведено групою «Рейтинг».

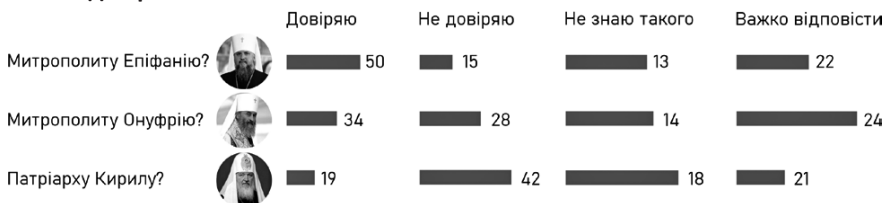
До якої церкви Ви себе відносите, %?

Info Sapiens

Дослідницька агенція Info Sapiens проводила вивчення думки громадян України у лютому-березні 2022 р. Було поставлене питання: «До якої Церкви Ви себе відносите?». Якщо в лютому, до початку широкомасштабної війни, 38% опитаних віднесли себе до Православної Церкви України, то в березні таких було вже 52%. Тих, хто ідентифікував себе з православ'ям без визначення патріархату як було 22%, так і залишилось. З 8% до 10% збільшилась кількість тих, хто вважає себе прихожанином Української Греко-Католицької Церкви. А от кількість тих, хто відносить себе до УПЦ МП скоротилась з 15% у лютому до 4% у березні 2022 р.

Чи довіряєте Ви:

Листопад 2021, Центр Разумкова

У листопаді 2022 р. 50% українців довіряли митрополиту Епіфанію, 34% – митрополиту Онуфрію та 19% – патріарху Кірілу. Водночас, 15% опитаних не довіряли митрополиту Епіфанію, 28% – митрополиту Онуфрію та 42% – патріарху Кірілу. Ще 13% заявили, що не знають хто такий митрополит Епіфаній, 14% – хто є митрополит Онуфрій і ще 18% не знали, хто такий патріарх Кіріл. 22% було важко визначитися з відповіддю на питання «Чи довіряєте Ви митрополиту Епіфанію?», 24% – відносно митрополита Онуфрія та 21% – щодо патріарха Кіріла. Дослідження проведено центром Разумкова.

Як часто Ви відвідуєте релігійні служби, зібрання, служіння, %?

Листопад 2021, Центр Разумкова

За даними центру Разумкова, на підставі проведеного в листопаді 2021 р. опитування, 4% українців відвідують релігійні служби, зібрання або служіння частіше, ніж раз на тиждень. Ще 16% роблять це раз на тиждень, а 23% - раз на місяць. Більшість наших співгромадян відвідує церкву лише на релігійні свята, таких 44%. Раз на рік ходить на релігійну службу 9%, рідше, ніж раз на рік, 3% опитаних. І лише 1% ніколи не відвідували релігійні служби або вони надали іншу відповідь.

З якою метою Ви відвідуєте релігійні служби Православної Церкви України, %?

Спілкування з Богом	50	
Участь у молитвах, релігійних обрядах	49	
Відвідування релігійної служби заспокоює Вас, дозволяє забути про повсякденні турботи	33	
Щоб послухати проповідь	29	
Це допомагає Вам вирішити моральні проблеми, які Вас тривожать	25	
Щоб побути серед своїх однодумців, серед людей, які Вам симпатичні	15	
Просто Ви так робили все життя	14	
Тому що релігійна громада надає Вам якусь допомогу, підтримує Вас	2	

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

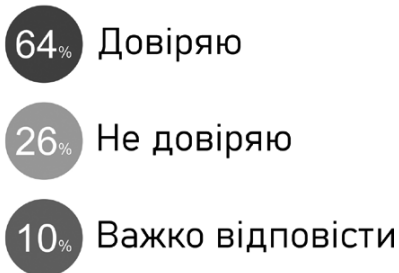
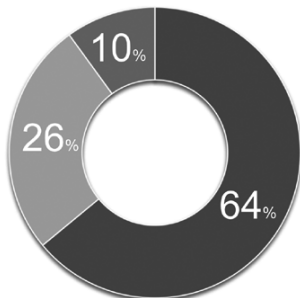
Листопад 2021, Центр Разумкова

50% прихожан ПЦУ відвідують релігійні служби для спілкування з Богом, 49% – для того, щоб приймати участь у молитвах і релігійних обрядах. 33% опитаних у листопаді 2021 р. центром Разумкова заявили, що відвідування релігійної служби їх заспокоює та дозволяє забути про всякі турботи. 29% відвідувачів приходять, щоб послухати проповідь. Для чверті українців це допомагає вирішити моральні проблеми, які їх тривожать, а для 15% відвідування дає можливість побути серед своїх однодумців, серед людей, які

симпатичні. 14% наших громадян ходять на служби тому, що так робили все життя. 2% – тому, що релігійна громада надає допомогу та підтримку.

Чи довіряєте ви церкві, %?

Листопад 2021, Центр Разумкова

На питання «Чи довіряєте ви церкві», яке ставилося в листопаді минулого року центром Разумкова, 64% тих, хто прийняв участь в дослідженні, відповіли позитивно. 26% українців не довіряють церкві, а 10% – важко відповісти.

Представники яких церков в Україні найбільш адекватно реагують на виклики та проблеми сучасності, %?

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Листопад 2021, Центр Разумкова

На думку українців, найбільш адекватно реагує на виклики та проблеми сучасності Православна Церква України. Так вважає 32% опитаних центром Разумкова в листопаді 2022 року. По 14% таких, хто вважає, що такими є Українська Греко-Католицька Церква, а також УПЦ МП. 9% українців надали перевагу УПЦ Київського патріархату (який намагаються реанімувати). Ще 5% вважають такою Римо-католицьку Церкву, 3% – протестантські церкви і 1% – мусульманські громади України. Водночас, 27% опитаним було важко відповісти на це питання, 19% відзначили, що жодна церква адекватно не реагує на виклики сучасності. Ще 1% надав іншу відповідь.

Які види соціального служіння церков, релігійних об'єднань є найбільш важливими для суспільства, %?

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Листопад 2021, Центр Разумкова

Серед усіх видів соціального служіння на перше місце суспільство ставить психологічну допомогу з боку Церкви або релігійного об'єднання. Такої думки дотримується 58% українців. На другому місці (46%) йде необхідність захисту вразливих груп. Виховання дітей йде далі з 32% підтримки. 26% вважають важливою релігійну освіту, а 23% – матеріальну допомогу від релігійної громади. Професійна освіта та навчання важливі для 7% опитаних, а організація дозвілля для 6%. Також для 6%, тих, хто відповів на питання, не важливі будь-які види соціального служіння людям. А 8% складно визначитися з позицією. Опитування було проведене у листопаді 2021 р. центром Разумкова.

ДОДАТКИ

Додаток 1

XX. Статут Російської (Руської) Православної Церкви. Розділ X, присвячений Українській Православній Церкві

Статут Російської (Руської) Православної Церкви, прийнятий на Архиєрейському Соборі 2000 р. Визначеннями Архиєрейських Соборів 2008 і 2011 років до тексту Статуту було внесено низку поправок. Архиєрейський Собор 2013 р. прийняв виправлену та доповнену редакцію Статуту. На Архиєрейських Соборах 2016 і 2017 рр. були прийняті зміни та доповнення до Статуту.²⁶

Глава X. Украинская Православная Церковь

1. Украинская Православная Церковь является самоуправляемой с правами широкой автономии.

2. Украинской Православной Церкви предоставлена независимость и самостоятельность в ее управлении в соответствии с Определением Архиерейского Собора Русской Православной Церкви 25-27 октября 1990 года «Об Украинской Православной Церкви».

3. В своей жизни и деятельности Украинская Православная Церковь руководствуется Определением Архиерейского Собора Русской Православной Церкви 1990 года «Об Украинской Православной Церкви», Грамотой Патриарха Московского и всея Руси 1990 года и Уставом Украинской Православной Церкви, который утверждается ее Предстоятелем и одобряется Патриархом Московским и всея Руси.

4. Органами церковной власти и управления Украинской Православной Церкви являются ее Собор и Синод, возглавляемые ее Предстоятелем, носящим титул «Блаженнейший митрополит Киевский и всея Украины». Центр управления Украинской Православной Церкви находится в городе Киеве.

5. Предстоятель Украинской Православной Церкви избирается епископатам Украинской Православной Церкви и благословляется Святейшим Патриархом Московским и всея Руси.

6. Имя Предстоятеля поминается во всех храмах Украинской Православной Церкви после имени Патриарха Московского и всея Руси.

²⁶ Див. <http://www.patriarchia.ru/ua/db/text/5082275.html>

7. Архиереи Украинской Православной Церкви избираются ее Синодом.
8. Решение об образовании или упразднении епархий, входящих в Украинскую Православную Церковь, и об определении их территориальных границ принимаются ее Синодом с последующим утверждением Архиерейским Собором.
9. Архиереи Украинской Православной Церкви являются членами Поместного и Архиерейских Соборов и участвуют в их работе в соответствии с разделами II и III настоящего Устава и в заседаниях Священного Синода.
10. Решения Поместного и Архиерейского Соборов являются обязательными для Украинской Православной Церкви.
11. Решения Священного Синода действуют в Украинской Православной Церкви с учетом особенностей, определяемых самостоятельным характером ее управления.
12. В Украинской Православной Церкви действует собственная высшая церковно-судебная инстанция. При этом суд Архиерейского Собора является церковным судом высшей инстанции для Украинской Православной Церкви.
- В пределах Украинской Православной Церкви такие канонические прещения, как пожизненное запрещение в священнослужении, извержение из сана, отлучение от Церкви, налагаются епархиальным архиереем с последующим утверждением митрополитом Киевским и всея Украины и Синодом Украинской Православной Церкви.
13. Украинская Православная Церковь получает святое миро от Патриарха Московского и всея Руси.

ПРОТОКОЛ № 01
ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ

_____ (повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

ідентифікаційний код юридичної особи _____

(надалі – «Релігійна громада» або «Парафія»)

«__» _____ 202_ року

_____ населений пункт

Всього до складу Загальних зборів входять: ___ осіб.

На Загальних зборах присутні: ___ осіб.

Загальні збори правомочні приймати рішення з усіх питань порядку денного.

Порядок денний:

1. Про обрання голови і секретаря Загальних зборів.
2. Про обрання складу лічильної комісії Парафіяльних зборів Релігійної громади.
3. Про встановлення списку членів Загальних зборів Релігійної громади.
4. Про зміну підлеглості Релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Православної Церкви України.
5. Про зміну найменування Релігійної громади.
6. Про зміну місцезнаходження Релігійної громади.
7. Про внесення змін та прийняття Статуту Релігійної громади шляхом викладення його в новій редакції.
8. Про зміни у поминаннях під час здійснення богослужінь.
9. Про обрання складу парафіяльної ради Релігійної громади.
10. Про обрання складу ревізійної комісії Релігійної громади.
11. Про уповноваження на підписання протоколу Загальних зборів та статуту Релігійної громади в новій редакції.
12. Про проведення реєстрації статуту Релігійної громади в новій редакції та державної реєстрації змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Перше питання порядку денного:

Слухали: _____ з пропозицією обрати Головою Загальних зборів Релігійної громади (надалі – «Загальні збори») _____, а Секретарем – _____.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили: обрати Головою Загальних зборів – _____, а Секретарем – _____.

Друге питання порядку денного:

Слухали: _____, який повідомив про необхідність обрання лічильної комісії Загальних зборів Релігійної громади та запропонував обрати _____, _____ – членами лічильної комісії.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Обрати _____, _____, _____ – членами лічильної комісії зборів Релігійної громади.

Третє питання порядку денного:

Слухали: _____ з пропозицією встановити список членів Загальних зборів Релігійної громади, які беруть участь в цих Загальних зборах, що додається.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили: встановити список членів Загальних зборів Релігійної громади, які беруть участь в цих Загальних зборах, що додається.

Четверте питання порядку денного:

Слухали: _____, який повідомив Загальні збори Релігійної громади про те, що Рішенням Помісного Об'єднаного Собору Православної Церкви України від 15 грудня 2018 року було утворено помісну автокефальну Українську Православну Церкву (Православну Церкву України), затверджено її Статут, обрано Предстоятеля – Митрополита Київського і всієї України Епіфанія. 6 січня 2019 року Патріаршим та Синодальним томосом Константинопольського патріархату Православної Церкви України було надано Томос про автокефалію.

У зв'язку із цим, у відповідності з положеннями статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», використовуючи передбачене законом право Релігійної громади на вільну зміну її підлеглості у канонічних та організаційних питаннях на будь-який діючий в Україні та за її межами релігійний центр (управління), _____ запропонував:

змінити підлеглість Релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Православної Церкви України, а також визначити, що Релігійна громада канонічно та організаційно підпорядковується Управлінню _____ єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України) та Київській Митрополії Української Православної Церкви (Православної Церкви України), є підзвітною єпархіальним зборам та єпархіальному архиєрею _____ єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України).

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

змінити підлеглість Релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання Української Православної Церкви (Православної Церкви України), а також визначити, що Релігійна громада канонічно та організаційно підпорядковується Управлінню _____ єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України) та Київській Митрополії Української

Православної Церкви (Православної Церкви України), є підзвітною єпархіальним зборам та єпархіальному архієрею _____ єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України).

П'яте питання порядку денного:

Слухали: _____, який у зв'язку з прийняттям рішення про зміну підлеглості Релігійної громади в канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання Української Православної Церкви (Православної Церкви України), визначення місця Релігійної громади в організаційній структурі Православної Церкви України, запропонував змінити офіційне найменування Релігійної громади. _____ запропонував визначити таке нове найменування Релігійної

громади:

Повне найменування:

Українською мовою: РЕЛІГІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ

« _____ »;

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

Скорочене найменування:

Українською мовою: РО

« _____ »;

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

Голосували: «За» - ___; «Проти» - ___; «Утримались» - ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Змінити офіційне найменування Релігійної громади, визначити таке нове найменування Релігійної громади:

Повне найменування:

Українською мовою:

« _____ »;

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

Скорочене найменування:

Українською

мовою:

РО

« _____ »;

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

Шосте питання порядку денного:

Слухали: _____, який запропонував змінити юридичну адресу Релігійної громади на нову адресу, а саме: _____ область, _____ район, _____, _____, (населений пункт) вул. _____, буд. ____, кв. ____.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Змінити юридичну адресу Релігійної громади на нову адресу, а саме: _____ область, _____ район, _____, вул. _____, буд. ____, кв. ____.
(населений пункт)

Сьоме питання порядку денного:

Слухали: _____, який, у відповідності з положеннями статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», використовуючи передбачене законом право Релігійної громади на вільну зміну її підлеглих у канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) шляхом внесення відповідних змін до статуту (положення) релігійної громади, у зв'язку з прийняттям рішень про зміну підлеглих Релігійної громади в канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Української Православної Церкви (Православної Церкви України), визначення місця Релігійної громади в організаційній структурі Православної Церкви України, а також про зміну офіційного найменування Релігійної громади, запропонував внести зміни до Статуту Релігійної громади шляхом викладення та прийняття його в новій редакції, що додається. Голова Загальних зборів зачитав основні положення зазначеного Статуту.

Також, _____ запропонував подати прийнятий статут Релігійної громади в новій редакції на затвердження Єпархіальному архиєрею «УПРАВЛІННЯ _____ ЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ)», *митрополиту Київському і всієї України Епіфанію*.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Викласти та прийняти Статут Релігійної громади в новій редакції, що додається.

Подати прийнятий статут Релігійної громади в новій редакції на затвердження Єпархіальному архиєрею «УПРАВЛІННЯ _____ ЄПАРХІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ)», *митрополиту Київському і всієї України Епіфанію*.

Восьме питання порядку денного:

Слухали: _____, який у зв'язку з прийняттям рішення про зміну підлеглих Релігійної громади в канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Української Православної Церкви (Православної Церкви України), визначення місця Релігійної громади в організаційній структурі Православної Церкви України, запропонував під час богослужінь здійснювати поминання таким чином: *«Владіку і отця нашого Епіфанія, Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України*.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Під час богослужінь здійснювати поминання таким чином: *«Владіку і отця нашого Епіфанія, Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України*.

Дев'яте питання порядку денного:

Слухали: _____, який повідомив про необхідність обрання голови та членів парафіяльної ради Релігійної громади відповідно до затвердженого Статуту Релігійної громади в новій редакції. У зв'язку із цим _____ запропонувала обрати _____ головою парафіяльної ради Релігійної громади, _____ помічником голови парафіяльної ради Релігійної громади та _____ скарбником парафіяльної ради Релігійної громади, строком на три роки.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Обрати головою парафіяльної ради Релігійної громади _____, помічником голови парафіяльної ради Релігійної громади – _____, та скарбником парафіяльної ради Релігійної громади – _____, строком на три роки.

Десяте питання порядку денного:

Слухали: _____, який повідомив про необхідність обрання складу ревізійної комісії Релігійної громади відповідно до затвердженого Статуту Релігійної громади. У зв'язку із цим _____ запропонував обрати _____ головою ревізійної комісії Релігійної громади, _____ та _____ – членами ревізійної комісії Релігійної громади, строком на три роки.

Голосували: «За» - ____; «Проти» - ____; «Утримались» - ____.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Обрати _____ головою ревізійної комісії Релігійної громади, _____ та _____ – членами ревізійної комісії Релігійної громади, строком на три роки.

Одинадцяте питання порядку денного:

Слухали: _____ з пропозицією уповноважити голову та секретаря Загальних зборів на підписання прийнятого Статуту Релігійної громади у новій редакції, а також цього Протоколу.

Голосували: «За» – ____; «Проти» – ____; «Утримались» – ____.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Уповноважити голову та секретаря Загальних зборів на підписання прийнятого Статуту Релігійної громади у новій редакції, а також цього Протоколу.

Дванадцяте питання порядку денного:

Слухали: _____, який у зв'язку з прийнятими рішеннями запропонував провести реєстрацію статуту Релігійної громади у новій редакції, а також державну реєстрацію змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

_____ запропонував уповноважити _____ (паспорт серії ____ № _____, виданий _____, РНОКПП _____) на представництво інтересів Релігійної громади перед органами державної влади, в тому числі, але не обмежуючись, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, обласними державними адміністраціями, відділами (управліннями) державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, з метою реєстрації статуту Релігійної громади у новій редакції, а також проведення державної реєстрації змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, та відповідно надати йому право від імені Релігійної громади підписувати заяви, форми реєстраційних карток, подавати всі необхідні документи, включаючи заяви, форми реєстраційних карток, цей протокол Загальних зборів Релігійної громади, статут Релігійної громади та інші документи, передбачені чинним законодавством України, засвідчувати своїм підписом копії документів, з

метою реєстрації статуту Релігійної громади у новій редакції, а також внесення змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, запитувати та отримувати (в тому числі оригінали) будь-які документи, у разі необхідності вносити плату за дії, що пов'язані з такою державною реєстрацією.

Голосували: «За» – ___; «Проти» – ___; «Утримались» – ___.

Рішення прийнято.

Вирішили:

Провести реєстрацію статуту Релігійної громади у новій редакції, а також державну реєстрацію змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Уповноважити _____ (паспорт серії __ № __, виданий _____, РНОКПП _____) на представництво інтересів Релігійної громади перед органами державної влади, в тому числі, але не обмежуючись, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, обласними державними адміністраціями, відділами (управліннями) державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, з метою реєстрації статуту Релігійної громади у новій редакції, а також проведення державної реєстрації змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, та відповідно надати йому право від імені Релігійної громади підписувати заяви, форми реєстраційних карток, подавати всі необхідні документи, включаючи заяви, форми реєстраційних карток, цей протокол Загальних зборів Релігійної громади, статут Релігійної громади та інші документи, передбачені чинним законодавством України, засвідчувати своїм підписом копії документів, з метою реєстрації статуту Релігійної громади у новій редакції, а також внесення змін до відомостей про Релігійну громаду, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, запитувати та отримувати (в тому числі оригінали) будь-які документи, у разі необхідності вносити плату за дії, що пов'язані з такою державною реєстрацією.

Загальні збори розглянули всі питання порядку денного. Загальні збори оголошено закритими.

Підписи:

Голова Загальних зборів

_____ /_____ /

ПІБ

Секретар Загальних зборів

_____ /_____ /

ПІБ

Додаток 3

Додаток №1 до Протоколу №01 від «__» _____202_ року

**СПИСОК ЧЛЕНІВ, ЩО БЕРУТЬ УЧАСТЬ В ЗАГАЛЬНИХ
ЗБОРАХ ЧЛЕНІВ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ**

(повна назва церковної громади з назвою населеного пункту та області)

«__» _____ 202_ року

№ п/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Дата, місяць, рік народження	Адреса проживання	Підпис
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

Підписи:

Голова Загальних зборів

_____ / _____ /

ПІБ

Секретар Загальних зборів

_____ / _____ /

ПІБ

Додаток 4

Додаток №2 до Протоколу № 01 від «__» _____202_ року

Ми, що нижче підписалися, члени

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

(надалі – «Релігійна громада») підтримали та прийняли рішення змінити підлеглість Релігійної громади у канонічних та організаційних питаннях шляхом входу до складу релігійного об'єднання – Української Православної Церкви (Православної Церкви України), а також внести зміни до Статуту Релігійної громади шляхом викладення та прийняття його в новій редакції

№ п/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Дата, місяць, рік народження	Адреса проживання	Підпис
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

Підписи:

Голова Загальних зборів

_____
ПІБ

Секретар Загальних зборів

_____
ПІБ

Додаток 5

_____ обласна
державна адміністрація

РЕЛІГІЙНОЇ   ОРГАНІЗАЦІЇ
«_____»

(повна назва релігійної громади з
назвою населеного пункту та області)

адреса: _____ область,

_____ (населений пункт)

_____ (адреса)

ЗАЯВА

Просимо зареєструвати Статут РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
«_____»,

(повна назва релігійної громади з назвою населеного пункту та області)

який прийнятий на Загальних зборах віруючих громадян 29 квітня 2022 року.

З повагою,

Уповноважена особа

Додаток 6

_____ обласна
державна адміністрація

_____
(ПІБ)

_____
(адреса)

_____
(населений пункт)

_____ району
_____ області

ЗАЯВА

Я, _____, що є власником _____
(будинку, квартири, приміщення)

за адресою: _____ область, _____ район, _____,
(населений пункт)

_____ даю згоду на розміщення юридичної адреси (місцезнаходження)
(адреса)

РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «_____» за адресою,
(назва парафії)

яка вказана в цій заяві.

_____
(дата)

_____
(підпис)

Для нотаток

Довідкове видання

**Практичні поради для церковних громад, які вирішили доєднатися до
Православної Церкви України**

Дизайнер – Андрій Рисенко
Літературний редактор – Ірина Куліш

Формат 60X90/16. Ум.друк.арк. 5,5. Тираж 1000 прим. Зам. № 220804-1.

Видавництво «Гетьманський фонд Петра Дорошенка», 02034, м. Київ,
вул. Лаврухіна, 15/46, тел.: +38 044 495-25-24.

Друк: ТОВ «Український газетний синдикат», 07403, м. Бровари,
вул. Москаленка Сергія, буд. 16-Б, тел.: +38 044 233-02-97.

ДОРОШЕНКО ОЛЕКСІЙ

1973 року народження. Народився у Вільнюсі (Литва). Бізнесмен, громадський діяч, економічний експерт, журналіст, депутат Київської обласної ради VII скликання. Студент Київської Православної Богословської академії. Голова Асоціації постачальників торговельних мереж, Президент Гетьманського фонду Петра Дорошенка. Експертна сфера: історія України XVII століття.

САГАН ОЛЕКСАНДР

Саган Олександр, 1966 року народження. Український релігієзнавець філософ, публіцист, журналіст. Доктор філософських наук, професор, державний службовець другого рангу. Завідувач відділенням релігієзнавства Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України (м. Київ). Експертна сфера: інституційний розвиток православ'я в Україні та світі, свобода совісті (законодавче забезпечення, практична реалізація), державно-церковні відносини, політологія релігії.

